

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**

Кафедра туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

На правах рукопису

БОГДАШЕВ СЕРГІЙ ДМИТРОВИЧ

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ІНКЛЮЗІЇ В ТУРИЗМІ

Спеціальність 242 Туризм
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Туризм
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Науковий керівник:

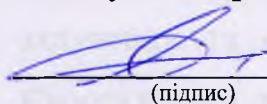
Торяник Володимир Миколайович,
доктор політичних наук, професор

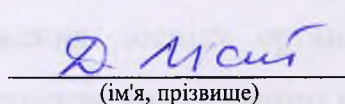
РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

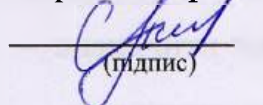
№ 8 від 02.06.2025

Завідувач кафедри

(підпис)

(ім'я, прізвище)

Нормоконтроль

(підпис)

Наталія СЕРГІЄНКО
(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

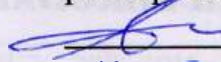
Дніпро, 2025

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
Освітній ступінь бакалавр
Спеціальність 242 Туризм
Освітня програма «Туризм»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. завідувача кафедри
туристичного та готельно-
ресторанного бізнесу

Дмитро ЛІСНИЙ
«10» березня 2025 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
БОГДАШЕВА СЕРГІЯ ДМИТРОВИЧА

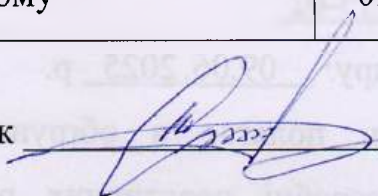
1. Тема роботи: «Дослідження стану та проблем інклюзії в туризмі»
2. Науковий керівник: **Торяник Володимир Миколайович**, доктор політичних наук, професор. Затверджено наказом вищого навчального закладу від «10» 03 2025 № 15-02
3. Термін подання роботи на кафедру: 09.06.2025 р.
4. Мета кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень та розробці практичних рекомендацій щодо залучення та впровадження досвіду організації інклюзивного туризму в Європі й світі для формування аналогічного в Україні.
5. Завдання випускної кваліфікаційної роботи:
  - визначити теоретичні основи організації інклюзивного туризму;
  - визначити особливості інклюзії в організації екскурсійної діяльності;
  - охарактеризувати складові інклюзії інфраструктури туризму в Європі та світі;
  - проаналізувати стан інклюзивного туризму в Україні у 2010-2024 роках;
  - проаналізувати стан інклюзивного середовища в туризмі Європи і світу;

- проаналізувати інклюзивне середовище в готельно-ресторанному бізнесі України, Європи, світ;
- сформувати інструментарій щодо поширення інклюзивного туризму в Україні;
- надати напрями розвитку інфраструктури туризму як імплементації концепцій інклюзивного розвитку держави;
- розробити напрями удосконалення інклюзивного туризму через розвиток транспортних систем.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з\п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вступ	12.05.2025 р.	виконано
2.	I Розділ	12.05.2025 р.	виконано
3.	II Розділ	19.05.2025 р.	виконано
4.	III Розділ	26.05.2025 р.	виконано
5.	Робота в цілому	09.06.2025 р.	виконано

Науковий керівник

Володимир ТОРЯНИК

Здобувач вищої освіти

Сергій БОГДАШЕВ

Дата видачі завдання 1.03.2025 р.

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Dnipropetrovsk University of Humanities

Заголовок

Богдашев

Автор Науковий керівник / Експерт

БогдашевТоряник В.М.

підрозділ

Dnipropetrovsk University of Humanities

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

14952

Кількість слів

114446

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		3
Інтервали		0
Мікропробіли		25
Білі знаки		0

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/05/1.pdf	141 0.94 %
2	https://dSPACE.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/16649/1/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC.pdf	76 0.51 %
3	https://nakypilo.ua/novyny/turyzm-dlia-vsikh-tse-ne-lyshe-pandusy-yak-zrobyty-turystychno-mistse-dostupnym/	75 0.50 %
4	https://bibmetodytika.blogspot.com/2022/05/blog-post_18.html	75 0.50 %

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ ...	11
1.1. Основи організації інклюзивного туризму.....	11
1.2. Особливості інклюзії в організації екскурсійної діяльності...	19
1.3. Інклюзія інфраструктури туризму в Європі та світі.....	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ІНКЛЮЗІЇ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ.....	29
2.1. Стан інклюзивного туризму в Україні у 2010-2024 роках.....	29
2.2. Аналіз інклюзивного середовища в туризмі Європи і світу	42
2.3. Аналіз інклюзивного середовища в готельно-ресторанному бізнесі України, Європи, світу.....	47
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ.....	57
3.1. Формування інструментарію щодо поширення інклюзивного туризму в Україні.....	57
3.2. Розвиток інфраструктури туризму як імплементація концепцій інклюзивного розвитку держави.....	64
3.3. Удосконалення інклюзивного туризму через розвиток транспортних систем.....	71
ВИСНОВКИ.....	79
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	82
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність досліджуваної теми. В Україні прийнята Національна стратегія створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, яка є важливим чинником прискорення інклюзивних процесів в усіх сферах життєдіяльності людини, в тому числі й в туризмі [1].

Стратегія відповідає змісту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, узгоджується з європейським і євроатлантичним курсом України, а також ключовими документами створення безбар'єрного простору, зокрема Конвенцією про права осіб з інвалідністю, ратифікованою Законом України від 16 грудня 2009 р. № 1767-VI, Європейською соціальною хартією (переглянутою), ратифікованою Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V, Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, зобов'язаннями України щодо вступу до Європейського Союзу, міжнародною ініціативою «Партнерство Біарріц».

Положення цієї Стратегії враховують всі напрацьовані раніше програмні документи в Україні, зокрема щодо створення безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю, розвитку молоді, захисту прав людини, подолання нерівності (у тому числі гендерної).

Ця Стратегія складається з двох основних рівнів – рамкових умов безбар'єрності та стандартів безбар'єрності.

Перший рівень визначає доступність для людини фізичної, інформаційної та цифрової інфраструктури, участь у суспільно-політичних процесах та можливості самореалізації.

Другий рівень фокусується на створенні умов для безбар'єрності в сферах освіти та економічної діяльності (зайнятості та підприємництва) [2-4].

Участь у туристичних поїздках дуже позитивно впливає на самопочуття та психічний стан цієї групи людей, що є важливим елементом соціальної інтеграції. Фізична активність є фактором, що впливає на розвиток усіх сфер діяльності людини, в результаті чого реалізуються лікувально-профілактичні цілі реабілітації. Жоден реабілітаційний заклад не може забезпечити такої ефективності. Незважаючи на бар'єри, перешкоди, люди з обмеженими можливостями здоров'я мають гостру потребу подорожувати, активно проводити вільний час та інтегруватися з навколишнім середовищем. Саме тому, безперервного дослідження та вдосконалення вимагають ключові аспекти становлення інклюзивного туризму в Україні з урахуванням досвіду провідних країн світу [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значний внесок у дослідження теоретичних та методологічних засад щодо організації інклюзивного туризму внесли вітчизняні та закордонні автори, зокрема Скот Райн, Л. Межова, Л. Матвійчук, Л. Чепурда, Н. Барна, В. Коротеєва С. Хлебик, А. Люта, В. Лепський, С. Макаренко, Ю. Хрущ, В.Іванова, Р. Медведський, А. Гринасюк, І. Єрко, М. Нечипорук, О. Топалова, Л. А. Слатвінська, Труніна І. М., Сосновська Ю. Р., Яріко М. О., Хрущ Ю. М., Іванова В. М., Медведський Р. С., Влащенко Н. М. та багато інших видатних науковців. У наукових працях та практичних рекомендаціях дослідників висвітлено різні методичні підходи до питань щодо створення та існування інклюзивного середовища в Європі, світі та тих конкретних завданнях, що постають в Україні з цієї проблеми з урахуванням військових дій, що продовжуються на її теренах та посилюють потребу щодо розвитку інклюзії.

Метою роботи є розробка заходів щодо формування інклюзивного суспільства в Україні в частині поширення інклюзивного туризму.

Досягнення мети дослідження передбачає постанову та розв'язання наступних завдань:

~ дослідження процесу створення та розвитку інклюзивного середовища в екскурсійної діяльності;

~ дослідження процесу формування безбар'єрності в туризмі та готельно-ресторанній сфері;

~ аналіз стану інклюзії інфраструктури туризму в Європі та світі;

~ аналіз рівня інклюзивного середовища в готельно-ресторанному бізнесі України, Європи, світу;

~ обґрунтування заходів з підвищення рівня інклюзії і безбар'єрності в туризмі та готельно-ресторанній сфері в Україні.

Об'єктом дослідження є процес формування інклюзивного середовища в суспільстві.

Предметом дослідження є розвиток інклюзивного середовища в туризмі та готельно-ресторанному секторі України.

Методологія дослідження. Базується на загальних положеннях математичної статистики та економічної теорії щодо реалізації процесу.

У кваліфікаційній роботі застосовані такі загально-наукові та конкретні методи досліджень, а саме:

~ системний аналіз - для впровадження алгоритму проведення оцінки рівня розвитку інклюзії в Україні, Європі і світі;

~ математичної статистики та соціального моделювання – для формування цифрового матеріалу в табличній формі та обґрунтування заходів з підвищення рівня інклюзивного середовища в Україні;

~ якісного аналізу - для змістовної інтерпретації даних;

~ графічного – для оформлення результатів виконаних досліджень.

Практична значимість одержаних результатів полягає в урахуванні отриманих результатів в діяльності туристичних організацій щодо подальшого відновлення та розвитку інклюзії в туризмі та його складових як сучасній тенденції розвитку цивілізованого суспільства в сучасних умовах зовнішніх загроз.

Інформаційну базу дослідження склали наукова література та періодичні видання, матеріали органів державної статистики України,

Асоціації готелів та ресторанів України та світових інформаційних платформ, в тому числі статистичні дані з веб-порталу UNWTO.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку джерел та додатків. У роботі розміщено 4 таблиці та 9 рисунків. Перелік джерел містить 54 найменування. Загальний обсяг роботи складає 90 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Характеристика інклюзивного туризму

В сучасній науковій літературі існують різні трактування інклюзивного туризму, а саме: «туризм для всіх», «адаптивний туризм», «доступний туризм», «універсальний туризм», «соціальний», «інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм», «безбар'єрний туризм» тощо.

Так у табл. 1.1 наведено тлумачення вітчизняних та закордонних науковців з приводу сутності інклюзивного туризму.

Таблиця 1.1

Сутність інклюзивного туризму в працях науковців

№ з\п	Автор	Основний зміст
1.	Скот Райн	Доступний для всіх, незалежно від постійних чи тимчасових обмежень можливостей, насамперед є соціальною інтеграцією.
2.	Л. Межова	Процес розвитку туризму, що передбачає доступність туризму для всіх у пристосуванні інфраструктури туристичних центрів і об'єктів до потреб усіх людей, у тому числі з інвалідністю, похилого віку, їх опікунів і членів їхніх сімей, людей із тимчасовими обмеженими можливостями, сімей із маленькими дітьми.
3.	Л. Матвійчук, Л. Чепурда	Специфічний (безпечний) вид туризму, основною метою якого є безбар'єрний доступ до всіх туристичних ресурсів, позитивний психологічний клімат, рівність можливостей усіх туристів, повномасштабне інформування людей з

		особливими потребами про можливості того чи того туристичного об'єкта, а також передбачає швидко здатність суб'єктів туризму перелаштовуватись відповідно до запитів людей з особливими потребами.
4.	Н. Барна, В. Коротєєва	Форма туризму, яка включає в себе процес співпраці між різними учасниками у сфері туризму та передбачає надання людям з інвалідністю доступності, включаючи мобільну, візуальну, слухову і когнітивну складові доступності, надає право функціонувати незалежно, на рівних умовах з почуттям власної гідності через надання універсальних туристичних продуктів, послуг і середовища.
5.	С. Хлебик	<i>Соціально-реабілітаційний</i> туризм як сучасний вид туризму, подорожі, що субсидуються із джерел позабюджетного фінансування та за рахунок коштів, що виділяються з державного бюджету на соціальні потреби, який дозволяє включити у туристичну діяльність будь-яку людину, незалежно від її фізичних та фінансових можливостей, з урахуванням особливостей її фізично-психологічного стану і забезпеченням доступності до об'єктів туристичної інфраструктури, культурно-спортивні та соціально-побутові заходи.
6.	А. Люта	<i>Соціальний туризм</i> , на відміну від комерційного, спрямовується на задоволення потреб соціально незахищених категорій населення, таких як: багатодітні сім'ї, діти-сироти, учнівська та працююча молодь, пенсіонери, люди з особливими потребами, з інвалідністю та малозабезпечені громадяни - особливий вид туристичної діяльності, що спрямований на задоволення рекреаційних, культурних, пізнавальних, лікувально-оздоровчих та ін. потреб різних соціальних

		категорій населення (соціально незахищених верств населення, що, у тому числі фінансуються з коштів, виділених на соціальні потреби з боку держави, недержавних фондів, спонсорів, туристичних підприємств та фізичних осіб).
7.	В. Лепський, С. Макаренко	Система заходів, спрямованих на надання особам з інвалідністю можливості відновлення та розвитку їх фізичного, соціального, духовного, творчого та інтелектуального рівня з метою сприяння подальшої інтеграції в суспільство.
	О. Топалова	<i>Адаптивний</i> туризм – це відносно новий вид туристичної діяльності, розрахований на людей з обмеженими фізичними можливостями, який є видом адаптивної рухової рекреації та сприяє фізичній реабілітації, оздоровленню та соціальній інтеграції особливої соціальної категорії населення.

Джерело: складено автором на підставі [5]

Інклюзивний туризм, як зазначають фахівці структурно включає в себе різні види реабілітації, а саме:

- ~ медичну,
- ~ психологічну,
- ~ психолого-педагогічну,
- ~ професійну,
- ~ трудову,
- ~ фізкультурно-спортивну,
- ~ фізичну,
- ~ соціальну та інші соціально-побутові заходи.

І. Г. Резніченко також визнає, що інклюзивний туризм являє собою дієву мікромодель інтегрованого суспільства (люди з інвалідністю та їх рідні; фахівці; здорові люди), що опинилися в реальних умовах, завдяки чому

створюються оптимальні умови для проведення ефективної соціалізації дезадаптивних людей та інтеграції їх у суспільство [5].

Аналіз категорій та результатів досліджень, проведених закордонними дослідниками та в Україні дав змогу встановити, що інклюзивний туризм має специфічні особливості:

- забезпечує рухливу активність, обмеження якої знижує життєві можливості, слугує причиною суму, стресу, відчаю, невпевненості. Через організацію рухливої активності туризм здійснює терапію і профілактику психосоматичних захворювань і підтримує фізичне здоров'я;

- дозволяє реалізувати повноцінний відпочинок дітей та людей різного віку та стану здоров'я, відновити психічні та фізичні резерви здоров'я в умовах природного середовища задля відновлення сил для виконання виробничих процесів і побутових обов'язків;

- створює повноцінне середовище спілкування, встановлює незалежні та різнобічні соціальні контакти, формуючи різні соціальні ролі.

- знищує почуття неповноцінності, інтегруючи людей з інвалідністю в суспільство, допомагає сформувати впевнену й ефективну життєву позицію;

- сприяє підвищенню життєвого потенціалу, набуттю нового життєвого досвіду, засвоєнню нових знань, умінь та життєвих компетентностей, створює оптимальні умови соціалізації дитини, розширенню кола спілкування, підвищенню якості життя, а також зміни соціальної ситуації розвитку;

- має активний характер, включаючи різні забави, які дозволяють відволіктися від монотонності побуту, змінити обстановку, коло спілкування, соціальні ролі;

- підвищує науково-пізнавальні активності дитини, допомагає пізнати навколишній світ з його різними проявами і звичаями (відповідний клімат, природа, близькість водних ресурсів, наявність природних пам'яток, пам'яток матеріальної культури), дізнатися про невідомі раніше природні явища, засвоїти нові природні умови, набути навички ароматерапії та спілкування з тваринами;

- забезпечує зміну ступеня негативного впливу захворювання чи дефекту на рівень життєвих можливостей, а також привертає увагу громадськості до проблем людей з інвалідністю [5].

Характеристика інклюзивного туризму як об'єкту дослідження з боку його організації вимагає представити його основні функції та принципи.

Основні функції інклюзивного туризму за поданнями фахівців представлені на рис. 1.1 [5].

Інклюзивний ефект від туристичних маршрутів буде суттєвим, якщо діяльність ґрунтуватиметься на *принципах*, представлених на рис. 1.2. Також науковці відокремлюють в особливий напрям й проблему, що виникає з дітьми та молоддю відносно обмеження освітніх потреб.

Разом із вищенаведеним варто пам'ятати, що надмірна опіка людини з інвалідністю іще більше її інвалідизує. Внаслідок гіперопіки в людини може розвинути симптом «вивченої безпорадності», який проявлятиметься в тому, що суб'єкт гіперопіки переходить у позицію «об'єкта» і втрачає навички та здібності, котрі мав і використовував. Саме інклюзивний туризм дозволяє створити для людини з інвалідністю такі умови, які максимально компенсують її обмеження і дозволяють стати активним учасником соціуму.

Отже, принцип особливого підходу означає, що особливі потреби для соціальної інклюзії мають бути задоволені суспільством і державою з участю осіб із особливими потребами. Людина з інвалідністю завдяки цьому стає здатною діяти в суспільстві нарівні з іншими його членами. Отже, принцип особливого підходу пов'язаний із принципом надання влади (принцип наснаження).

Основні функції інклюзивного туризму

- соціальна відновлювана, спрямована на відновлення сил, активне пізнання явищ природи, традицій, встановлення нових соціальних контактів, дружніх і ділових зв'язків;
- психологічна забезпечує зміну середовища, звичного способу життя, активну форму відпочинку, що сприяє фізичному оздоровленню і психологічному розслабленню;
- комунікативна сприяє встановленню нових соціальних контактів; розвивальна реалізується через збагачення світогляду, активне пізнання явищ природи, фізичний, емоційний та морально-світньо-пізнавальна сприяє пізнанню навколишнього соціального, культурного (мистецтво, побут, традиції), історичного (історія, історичні місця, видатні постаті краю) і природного (географічні особливості місцевості: рельєфу, клімату, рослинного і тваринного світу) середовища регіону, країни та інших країн; ий розвиток особистості;
- особистісно-орієнтована позитивно впливає на розвиток особистості, володіє відновлювальною функцією і має змістовний гуманітарний потенціал; компенсаторна забезпечує спеціальні потреби людей з інвалідністю, сприяє реалізації особистісного потенціалу, що незатребуваний у повсякденному, громадському, трудовому і сімейному житті;
- гедоністична сприяє формуванню позитивного психоемоційного стану, підвищенню психологічної захищеності;
- реабілітаційна дає змогу відновити ресурси людини, сприяє профілактиці психосоматичних захворювань, підтримці фізичної форми і здоров'я;
- адаптаційна ґрунтується на тому, що туризм є комплексним засобом адаптації за рахунок подолання соціальної непотрібності, активізації особистісного потенціалу й підтримки позитивного ставлення до життя; оздоровча має високий потенціал для підтримання здоров'я і життєдіяльності в активній формі;
- соціалізаційна під час подорожей діти та молодь отримують більші можливості пізнати світ і себе, акумулювати ці знання і зробити певні узагальнення для особистісного зростання

Рисунок 1.1 – Основні функції інклюзивного туризму

Джерело: складено автором на підставі [5]

Принципи інклюзивного туризму

- незалежність (забезпечення умов незалежної самостійності у виборі та діях, одночасно з повною відповідальністю);
- залучення (активне залучення дітей та молоді з ООП до участі в усіх заходах інклюзивного туризму);
- інформативність (забезпечення доступу до інформації під час реалізації маршрутів);
- комплексність (комплексний характер реабілітаційних заходів з урахуванням їхніх медичних, педагогічних, психологічних, соціальнопобутових, технічних аспектів);
- індивідуальний підхід (до визначення характеру та спрямованості реабілітаційних заходів);
- можливість для реалізації внутрішнього потенціалу (застосування форм соціокультурної роботи з диференціацією згідно з потребами дітей та молоді з ООП);
- стимулювання саморозвитку (передбачає формування мотивів саморозвитку і самоосвіти шляхом навчання способам самопізнання, рефлексії, планування життєвих подій); необхідної підтримки (забезпечення необхідним доглядом та турботою, підтримка оптимального рівня фізичного, психічного та емоційного благополуччя, забезпечення професійного супроводу);
- гідність (забезпечення гідних, безпечних умов перебування, виключення дискримінаційних проявів);
- рівність (забезпечення рівних прав і можливостей, необхідність ставлення до особи з інвалідністю як до рівної, як до партнера, що опинився в скрутному становищі та потребує допомоги, і разом з тим, до неї також можна і треба звертатися за допомогою); суб'єктності (ставлення до особи з ООП як до самостійної особистості, здатної будувати своє життя і планувати своє майбутнє, а в разі, коли вона не готова до цього, надавати їй допомогу, щоб активізувати ресурси і життєві сили підопічного);
- особливий підхід, який потребує врахування особливих потреб людини з інвалідністю та їх задоволення задля компенсації обмежених можливостей, що виникли.

Рисунок 1.2 - Принципи інклюзивного туризму

Джерело: складено автором на підставі [5]

Принцип надання влади в сучасній соціальній роботі позначають терміном «імпаурмент» (наснаження, активізація). Цей термін виник у соціальній роботі у 80-х р. ХХ ст., коли почали обговорювати суперечності між залежністю та незалежністю, автономією та захистом людини, правами громадян та владою. Саме тоді було встановлено, що призначення соціальної

роботи полягає в тому, щоб допомогти людям допомогти собі, тобто соціальний працівник має перевести клієнта соціальної роботи з об'єкта допомоги на суб'єкт самопомоги.

На основі відомих розвідок з проблеми дослідження в залежності від факторів розроблено класифікацію *видів* інклюзивного туризму та представлено на рис. 1.3.

Рисунок 1.3 - Класифікація видів інклюзивного туризму

Джерело: складено автором на підставі [5]

Напрями інклюзивного туризму виступають: природотерапія – саме природа є гармонійним середовищем для 14 людини, де вона знаходить душевний спокій, можливість виразити емоції; релігійні маршрути – під час яких віра стає додатковою підтримкою; етнографічний туризм – під час якого відбувається самоідентифікація, вивчення своїх етнічних коренів, щоб відчутти себе особливим, наділеним давньою історією і власними культурними традиціями; культурно-пізнавальний туризм: відвідування музеїв щодо задоволення основної потреби людини – потреби пізнання; віртуальний

туризм – дозволяє компенсувати дефіцит спілкування в умовах соціальної ізоляції.

З урахуванням соціально-вікової ознаки, Д. Люта розподіляє інклюзивний туризм на три складових, представлених на рис. 1.4.

Рисунок 1.4 - Складові інклюзивного туризму з урахуванням вікової ознаки

Джерело: складено автором на підставі [5]

1.2. Особливості інклюзії в організації екскурсійної діяльності

З урахуванням теоретичних основ нозології фахівці з інклюзивного туризму акцентують увагу на організації екскурсійної діяльності та особливостях, які виникають під час участі в таких заходах осіб з обмеженою можливістю, в тому числі юнацького віку та дітей, привертаючи увагу представників багатьох соціальних верств, наголошуючи на тому, що соціалізація вищенаведеної групи є однією з найважливіших задач на шляху інтеграції України в Європейський простір. Процеси сучасної європейської інтеграції України тісно пов'язані зі змінами не лише системи національного

законодавства в частині його адаптації до принципів та норм міжнародного і європейського права на відпочинок, а й із докорінним переглядом самих основ забезпечення прав молоді з особливими освітніми потребами [6].

У зв'язку із вищевикладеним перед працівниками туристичних організації постає завдання щодо формування *інклюзивної компетентності* працівників, що, в свою чергу, потребує додаткової підготовки останніх.

Так, з урахуванням нозології правила організації та проведення екскурсій передбачають урахування особливостей за напрямками, представленими на рис. 1.5.

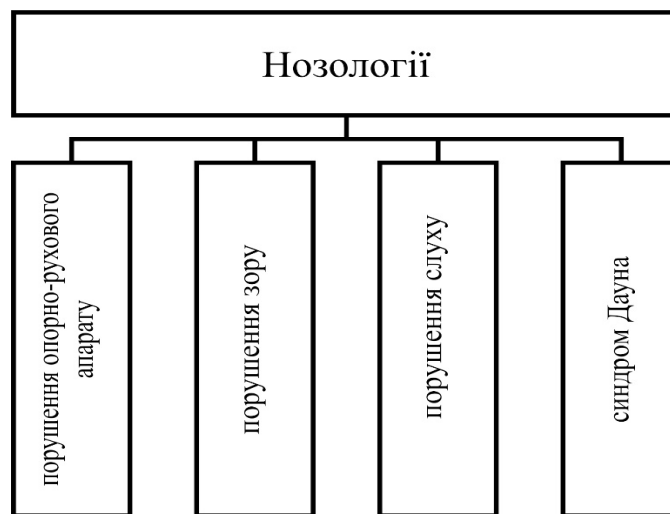

Рисунок 1.5 - Особливості організації екскурсійної діяльності для дітей та молоді за нозологіями

Джерело: складено автором на підставі [5]

Для нозології першої групи необхідно враховувати, що подорож чи екскурсія має бути насичена короткотривалими перервами по 10-15 хв. після кожної 1,5-2 години. Екскурсійна робота має відбуватися на фоні реабілітаційних заходів: медичної, соціально-психологічної, професійної, фізкультурно-спортивної реабілітації, та оздоровлення.

Стосовно міжособистісної взаємодії з ровесниками та учасниками екскурсії доцільно дозволити такій людині самій обирати місце та комфортну позу під час екскурсії. Водночас при проведенні екскурсії, на якій присутні такі учасники, необхідно враховувати тривалість, форми роботи, темп

подорожі, і по можливості, індивідуалізувати для цієї категорії такі умови з одночасним комфортним перебуванням усіх учасників. Під час екскурсії необхідно використовувати методи, які активізують пізнавальну діяльність. Незалежно від рівня рухових дефектів в осіб з порушенням опорно-рухового апарату можуть зустрічатися порушення емоційно-вольової сфери, поведінки. Емоційно-вольові порушення проявляються у підвищеній збудливості, надмірній чутливості до зовнішніх подразників і лякливості. В одних відзначається неспокій, метушливість, уповільненість, в інших – в'ялість, пасивність і рухова повільність. При спілкуванні з людиною на візку потрібно зробити так, щоб ваші очі знаходилися на одному рівні. Наприклад, відразу на початку розмови присісти прямо перед людиною у візку. Інвалідний візок є недоторканим приватним простором. На нього не можна спиратися і штовхати, завжди потрібно запитувати, чи потрібна допомога, перш ніж її надати. Необхідно запропонувати допомогу при відкритті дверей чи в інших випадках, тобто, якщо пропозиція прийнята, необхідно запитати, що потрібно зробити, чітко дотримуючись інструкції. Рухати візок потрібно повільно, оскільки він швидко набирає темп, завжди особисто переконатися у доступності місць, куди заплановані екскурсії чи подорожі. Необхідно пам'ятати, що, як правило, у людей, які мають труднощі при пересуванні, немає проблем із зором, слухом і розумінням. Разом з тим, слід мати на увазі, що у таких людей можуть бути проблеми з користуванням письмовим приладдям тощо.

Щодо організації екскурсії за участю молоді другої групи, представленої на рис. 1.5, необхідно враховувати тривалість, форми роботи, темп подорожі, і по можливості, індивідуалізувати для цієї категорії такі умови з одночасним комфортним перебуванням усіх учасників. Під час екскурсії з такими дітьми необхідно використовувати методи, які активізують пізнавальну діяльність. Незалежно від рівня рухових дефектів в осіб з порушенням опорно-рухового апарату можуть зустрічатися порушення емоційно-вольової сфери, поведінки. Емоційно-вольові порушення проявляються у підвищеній збудливості,

надмірній чутливості до зовнішніх подразників і лякливості. В одних відзначається неспокій, метушливість, уповільненість, в інших – в'ялість, пасивність і рухова повільність. При спілкуванні з людиною на візку потрібно зробити так, щоб ваші очі знаходилися на одному рівні. Наприклад, відразу на початку розмови присісти прямо перед людиною у візку. Інвалідний візок – недоторканий приватний простір. На неї не можна спиратися і штовхати. Потрібно запитати, чи потрібна допомога, перш ніж її надати. Необхідно запропонувати допомогу при відкритті дверей чи в інших випадках. Якщо пропозиція прийнята, необхідно запитати, що потрібно зробити, чітко дотримуючись інструкції. Рухати візок потрібно повільно, оскільки він швидко набирає темп. Завжди необхідно особисто переконуватися у доступності місць, куди заплановані екскурсії чи подорожі. Можна запропонувати класному керівнику, старості чи батькам завчасно повідомити про можливі проблеми з доступністю об'єкта. Завжди запитуйте, чи потрібна допомога, перш ніж надати її. Пропонуйте допомогу, якщо потрібно відкрити важкі двері або пройти по килиму з довгим ворсом. Якщо ваша пропозиція прийнята, запитайте, що потрібно робити, і чітко дотримуйтеся інструкцій. Якщо вам дозволили пересувати візок, котіть його повільно. Візок швидко набирає швидкість, і несподіваний поштовх може призвести до втрати рівноваги. Завжди особисто переконуйтеся в доступності місць, де заплановані заходи. Заздалегідь поцікавтеся, які можуть виникнути проблеми і як їх можна усунути. Пам'ятайте, що, як правило, у людей, які мають труднощі при пересуванні, немає проблем із зором, слухом і розумінням.

Під час організації та проведення екскурсії з учасниками, що входять до другої групи, представленої на рис. 1.5, необхідно дотримуватись відповідних правил. Так підходи до створення доступного середовища для людей з інвалідністю по зору в музеї передбачає розвиток в трьох напрямках:

- 1) інфраструктурна доступність туристських об'єктів;
- 2) адаптація екскурсійних програм (різноманітні форми подачі інформації, використання різних освітніх методик учасникам екскурсії;

3) створення під час подорожі (туру, екскурсії, заняття) такої ситуації, в якій кожна людина має можливість для самореалізації.

Основними вимогами інфраструктурної доступності для людей з інвалідністю по зору є наступні, а саме:

1) обладнання об'єктів туристичної індустрії (в т.ч. музеїв) аудіовізуальної інформаційної системою: звукові маяки, регулярні звукові повідомлення або радіофікації всій площі та території об'єкта;

2) розміщення інформаційних табло: мнемосхем – тактильних планів об'єкта (рис. 1.6-1.8);

3) трасування маршрутів екскурсій (установка орієнтовних пристроїв, поручнів, світлових сигналів);

4) розміщення візуальної інформації на контрастному тлі;

5) тактильні і звукові сигнали, що попереджають туриста про можливі джерела небезпеки, перешкоди.

Рисунок 1.6 – Будівля, виставка, лекція доступна для людей на інвалідних візках

Рисунок 1.7 – Перед входом в будівлю є пандус для візків

Рисунок 1.8 – Тексти або інформація є доступними для людей з обмеженими можливостями зору

Пороги – це додаткові перешкоди для людей, що мають інвалідність (незрячі, люди, що пересуваються на візках, милицях) і інших маломобільних груп населення (літні люди, мами з колясками). Будь-які двері не повинні мати

порогів, проте якщо їх влаштування необхідно, то висота порога не повинна перевищувати 0,025 м. Вхідні двері в будівлі і приміщення, якими можуть користуватися люди з інвалідністю, повинні мати ширину не менше 0,9 м.

Технічні рішення, які допомагають людям з *вадами слуху* під час екскурсій та подорожей наведено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

№ з\п	Системи допомоги	Призначення
1.	Системи підсилення звуку	Забезпечують туристам з вадами слуху комфортне сприйняття інформації
2.	Спеціальні індивідуальні слухові апарати Радіосистема	Передбачає передачу звукового сигналу радіо по багатьох незалежних каналах. Система включає стаціонарний або портативний передавач та кишеньковий приймач, адаптований для кожної людини з порушеннями слуху; використовується в туризмі під час синхронних перекладів.
3.	Інфрачервона система	Передбачає передачу інформації через інфрачервону хвилю. Елементи системи – це інтегрований передавач з радіатором та індивідуальними приймачами, пристосованими для прийому сигналу будь-якою людиною з порушенням слуху. Ця система є єдиною, яка забезпечує стереоприйом звуку та індивідуальне регулювання передачі гучності.
4.	Портативна екскурсійна система (гід-система)	Використовується для проведення доповіді (екскурсії, перекладу, тощо), що складається з передавача для доповідача (екскурсовода, перекладача) з мікрофоном-гарнітурою та приймача для слухача (туриста) з навушниками. Все що доповідач говорить в мікрофон слухачі чують в навушнику. Радіус передачі звуку до 100 м.

Джерело: складено автором на підставі [5]

Важливою у роботі з особистостями, з синдромом Дауна (СД) є тілесно-емоційна регуляція. Продумуючи зміст матеріалу і форму його подачі, необхідно пам'ятати, що для людей з синдромом Дауна важливим є таке :

- проста чітка структура на тілесному, емоційному і тематичному рівні;
- тривалість екскурсії не більше 1,5 години;
- необхідність перерви близько 10 хв;
- всі твори мистецтва повинні бути пов'язані однією темою;
- невелика кількість інформації;
- необхідність в окремих випадках включити фізичне проживання, щоб пояснити щось (наприклад, 10 м – треба їх пройти);
- присутність спеціально навчених гіді-демонстраторів (психолога, актора, арттерапевта);
- можливі форми роботи в яких можуть брати участь діти з СД: виставки, перформанси, майстер-класи та ін. [5].

1.3. Інклюзія інфраструктури туризму в Європі та світі

Науковці Труніна І. М., Сосновська Р. Ю. зазначають, що «в Європі туризм для осіб з обмеженими можливостями – це розвинений прибутковий бізнес та велика різноманітність можливостей для його існування. У кожній країні є туроператори, які добре спеціалізуються в цій сфері. Туристу з інвалідністю в європейських країнах легше оцінити складність маршрутів, насиченість і тривалість подорожі, тому що Інтернет мережа сповнена інформації про доступність міст і архітектурних пам'яток» [7,8].

В свою чергу Ярїко М. О. акцентує увагу на тому, що: «в Україні лише починає розвиватися інклюзивний туризм, про що свідчать окремі об'єкти інфраструктури, але доки не відбуваються відповідні зміни у світогляді, спостерігаємо окремі благодійні акції, а не розвиток суспільства і простору, комфортного для всіх» [9]. За інформацією офіційного веб-порталу Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні: «інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю – це сучасний вид туризму, який дозволяє включати у туристичну діяльність будь-яку людину, незалежно від її фізичних можливостей, з урахування особливостей її фізично-психологічного стану.

Зокрема медичну, психологічну, психолого-педагогічну, професійну, трудову, фізичну, соціальну та інші» [7, 10].

Так в Європі в рамках інклюзивного туризму створено веб-сайт ENAT – Європейські мережі доступного туризму. ENAT є неприбутковою асоціацією для організацій, які прагнуть бути «лідерами» у вивченні, просуванні та практиці доступного туризму. Використовуючи знання та досвід мережі, покращується доступність туристичної інформації, транспорту, інфраструктури, дизайну та обслуговування для відвідувачів з усіма видами потреб, забезпечуючи моделі передового досвіду доступного туризму для всієї туристичної індустрії. ENAT була зареєстрована в офісі Комерційного суду Брюсселя 8 травня 2008 року як Європейська мережа доступного туризму. Місія Європейської мережі доступного туризму полягає в тому, щоб зробити європейські туристичні напрямки, продукти та послуги доступними для всіх мандрівників і сприяти розвитку доступного туризму в усьому світі. ENAT сприяє ширшому усвідомленню та розумінню необхідності доступності в усіх сферах подорожей та туризму по всій Європі. ENAT пропагує доступний туризм як засіб боротьби з дискримінацією людей з обмеженими можливостями та сприяння більшій соціальній інтеграції на міжнародному рівні [7, 11].

Науковці звертають увагу на те, що у Великій Британії умови для людей з обмеженими фізичними можливостями постійно вдосконалюються. Функціонує спеціальний веб-сайт для даної категорії людей. Нові або нещодавно реконструйовані будівлі та місця громадського користування оснащені ліфтами та похилими під'їздами, пристосованими для інвалідних візків, спеціальними туалетами, поручнями та навушниками (для людей з порушеннями слуху). Зручність автобусів також підвищується. Крім того, якщо заздалегідь звернутися до екіпажу порома, бортпровідника поїзда або водія автобуса, то пасажирам з обмеженими фізичними можливостями обов'язково нададуть належну допомогу. У найближчому офісі турагента ви можете дізнатися про залізничний абонемент для осіб з обмеженими

можливостями (Disabled Persons Railcard) – він дає право на отримання знижок. Важливо, щоб при бронюванні будь-якої послуги або приміщення у Великій Британії чітко заявлялось про потреби [7, 12].

В Барселоні функціонує веб-сайт Turisme de Barcelona дизайн сайту розробляється таким чином, щоб вміст можна було легко конвертувати в інші формати та бути зрозумілим і навігаційним для всіх типів користувачів, незалежно від пошукової системи, технічних засобів. Це означає, що люди з будь-яким видом інвалідності, як і будь-хто інший, хто відчуває труднощі з доступом до інформації на вебсайті, можуть успішно отримати доступ до вмісту. За допомогою сайту можна дізнатися, які екскурсії або інформаційні офіси мають найменшу кількість архітектурних бар'єрів, або про те, як Bus Turístic був адаптований для людей з вадами слуху та мало мобільних пасажирів [7, 13]. Варто також наголосити на тому, що з метою розвитку інклюзивного туризму в державі, важливою є взаємодія та доступний діалог між ключовими учасниками даного ринку. Схематично структура взаємодії учасників ринку інклюзивного туризму представлена на рисунку 2. Отже, ринок доступного туризму це лояльний ринок, що зростає, який приносить конкурентні переваги і нові можливості бізнесу. Як і більшість людей, люди з особливими потребами в доступі рідко подорожують поодиночці; навпаки, вони зазвичай віддають перевагу або повинні подорожувати з родичами або друзями. Якщо доступність туризму буде значно покращено, то загальний економічний вклад, що створюється туристами з особливими потребами у доступі, збільшиться.

У більшості держав у сфері туризму та відпочинку є загальні вимоги до доступності, в тому числі наявність:

- ~ парковки;
- ~ ліфта;
- ~ вказівників;
- ~ телефону;
- ~ туалету;

- ~ основних доріг;
- ~ таблички з цінами.

Вважається, що специфічні побажання від гостей зазвичай виникають:

- ~ у місцях проживання та харчування туристів;
- ~ у музеях, галереях та в інших культурно-розважальних місцях;
- ~ на екскурсіях;
- ~ при замовленні конференц-послуг (вибір локації та кейтеринг).

Із додатковими обов'язками у працівників туристичної сфери з'являється також можливість креативно підійти до бізнесу, переглянути традиційне ставлення до своїх послуг. Спікерка лекції згадує пару прикладів. В Амстердамі засновники серії міських екскурсій StheCity адаптували їх для людей із проблемами зору. Приєднатися до екскурсій можуть усі бажаючі. «Прогулянка» проходить у приміщенні. Усім учасникам організатори видають палицю. Потім вони йдуть за незрячим екскурсоводом у темні кімнати й умовно блукають Амстердамом під розповідь гіда. Немовби користуються місцевим громадським транспортом, випробують на дотик пам'ятки, випивають у барі та вечеряють у ресторані – і все це в непроглядній темряві. Для одних туристів – це новий досвід, для інших – можливість приєднатися до звичної для більшості екскурсії. Часто послуга користується попитом в погану погоду [14].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ІНКЛЮЗІЇ ТУРИЗМУ КРАЇНИ

2.1. Стан інклюзивного туризму в Україні у 2010-2024 роках

В Україні за останнє десятиліття інклюзивний туризм здобув значне зростання, а ось, між 2010 і 2014 роками сфера інклюзивного туризму перебувала на перехідній стадії. Поштовхом до розвитку стали реформи та політичні зміни у цій сфері, що надавали більше уваги інклюзії. Це період, що характеризується змінами в законодавчій базі, зростанням обізнаності громадськості щодо прав людей з інвалідністю та активізацією інституційних ініціатив щодо сприяння доступу до туристичних пам'яток.

З 2015 року по сьогоднішній день інклюзивний туризм став одним із пріоритетних напрямків розвитку туристичного сектору країни. За даними ВООЗ, інклюзивний туризм – це «сектор туристичної галузі, який забезпечує доступність для людей з інвалідністю та інших груп, які потребують спеціального пристосування». Тобто, інклюзія в туризмі стосується не лише спеціальних програм для людей з інвалідністю, а й врахування потреб людей похилого віку, батьків з маленькими дітьми, туристів з обмеженою мобільністю та інших груп. Ключовими факторами прогресу стали зміни в законодавстві, особливо прийняття нормативних актів, які сигналізували про довгострокову підтримку доступного туризму. Відповідно до урядових програм та ініціатив почали з'являтися перші туристичні пам'ятки з обмеженим доступом, а також впроваджуються політики та рекомендації для забезпечення доступу. До змін були причетні громадські організації та міжнародні проекти. Наприклад, існували програми підтримки сліпих та глухих туристів, а також розпочалися перші спроби адаптувати туристичну інфраструктуру до потреб людей з інвалідністю. Однак масштаби цих зусиль були дещо обмеженими, а рівень доступу залишався низьким через відсутність чіткої законодавчої бази та недостатню фінансову підтримку.

З початком другої п'ятирічки, особливо з 2015 року, ситуація почала змінюватися під впливом реформаторських зусиль державних структур та міжнародної підтримки. Зокрема, у 2016 році було прийнято кілька

нормативних актів, які містили положення щодо створення безбар'єрного середовища. В 2018 році було затверджено «Національний план створення безбар'єрної України до 2025 року», який передбачав модернізацію туристичних об'єктів з урахуванням інклюзії. Водночас, у 2017–2019 роках перші фокус-групи з питань доступності з'явилися в основних туристичних регіонах – Києві, Львові, Одесі тощо. В цей період почали активно впроваджуватися стандарти доступності відповідно до європейських та світових стандартів, з'явилися перші сертифікати доступності для готелів та туристичних закладів [15].

З початком пандемії COVID-19 у 2020 році туристичний сектор в Україні зіткнувся зі значними викликами, але також і зі стимулами для інновацій. На тлі світового досвіду Україна почала активніше впроваджувати цифрові рішення для безбар'єрного доступу – були створені мобільні додатки, інформаційні портали та онлайн-сервіси, що забезпечують обізнаність та можливість бронювання доступних маршрутів і послуг. В 2021–2023 роках відбувався подальший розвиток нормативно-правової бази. В 2021 році було прийнято Закон України «Про забезпечення безбар'єрного життя та доступу до послуг для осіб з інвалідністю», який заклав правову основу для активнішої підтримки інклюзивного туризму. Водночас збільшилася кількість сертифікованих закладів та складено попередню статистику щодо туристичних потоків та задоволеності вразливих груп мешканців [16].

До 2024 року можна сказати, що інклюзивний туризм в Україні переживатиме фазу активного формування та впровадження. Кількість доступних туристичних послуг зросла, а також було забезпечено нормативно-технічну та технологічну основу для їх підтримки. Однак, залишається багато невирішених проблем і викликів, які потребують подальших системних підходів. Зосередимо інформацію щодо бази нормативно-правових актів України, що регулюють питання доступності в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Нормативно-правові акти України щодо питань безбар'єрності

	Назва документа	Зміст документа
1.	Конституція України (стаття 24) [17]	гарантує рівність прав і свобод людини і громадянина незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови чи інших ознак.
2.	Закон України «Про основи соціального захисту інвалідів в Україні» (1991) [18]	визначає правові, економічні, соціальні та організаційні засади забезпечення рівних прав і можливостей інвалідів у всіх сферах суспільства, їхньої участі в суспільному житті, інших соціальних послугах, а також продуктах і послугах, що виробляються та реалізуються.
3.	Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) (2006) [19]	сприяє захисту та забезпеченню повного та рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини та основоположних свобод, а також повазі до їхньої притаманної гідності.
4.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо створення безбар'єрного середовища життєдіяльності для людей	з метою створення безбар'єрного простору в різних аспектах людського життя, рівних можливостей для всіх соціальних груп для самореалізації, освіти, працевлаштування, розвитку здібностей та потенціалу, забезпечення системного та комплексного
	з інвалідністю та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна» (2009) [20]	підходу до реалізації принципів соціальних, економічних, політичних, цифрових та фізичних бар'єрів; з метою подальшої реалізації державної політики із створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення і на виконання положень статті 9 Конвенції ООН про права інвалідів.
5.	Постанова Кабінету	з метою забезпечення доступу до

	Міністрів України «Про затвердження нормативів доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення площ, виділених дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їхньої роботи та проведення голосування» (2020) [21]	виборчих процесів та приміщень для осіб з інвалідністю та груп з обмеженою мобільністю. Встановлює правила щодо місць, виділених таким особам на виборчих дільницях, з метою сприяння рівному доступу до голосування та ефективній організації роботи дільничних виборчих комісій.
6.	Указ Президента України «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні» (2020) [22]	з метою створення безбар'єрного простору в різних аспектах людського життя, рівних можливостей для всіх соціальних груп для самореалізації, освіти, працевлаштування, розвитку здібностей та потенціалу, забезпечення системного та комплексного підходу до реалізації принципів соціальних, економічних, політичних, цифрових та фізичних бар'єрів.
7.	Постанова Кабінету Міністрів України «Про прийняття Національної	сприяє сталому, інклюзивному розвитку, забезпеченню доступності та людиноорієнтації для всіх верств
8.	стратегії створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» (2021) [23]	суспільства, вирішенню актуальних проблем та задоволення потреб різних соціальних груп шляхом виконання поставлених завдань та досягнення поставлених цілей.
	Розпорядження Кабінету Міністрів «Про затвердження складу Міжвідомчої робочої групи з питань розроблення проекту Національної стратегії створення безбар'єрного простору в Україні» (2021) [24]	затверджує склад міжвідомчої робочої групи з питань розроблення проекту Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні.

Джерело: складено автором на підставі [17-24]

Впровадження безбар'єрного простору в Україні передбачено Національною стратегією створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня № 366-р. Національну стратегію було розроблено в рамках ініціативи першої леді Олени Зеленської «Без бар'єрів» та відповідно до Указу Президента України. Він розроблений до 2030 року та пропонує комплексний підхід до побудови принципів безбар'єрного доступу для всіх соціальних груп та людей похилого віку. Реалізація стратегії повинна забезпечити рівні права та можливості для всіх людей у самореалізації, працевлаштуванні, транспорті, послугах, безперервній освіті, спілкуванні, відпочинку та розвитку. Державні будівельні норми ДБН В.2.2-40:2018 «Будівлі та споруди. Включення будівель та споруд. Основні положення» [25] регулює основні вимоги та положення щодо проектування, будівництва та експлуатації будівель і споруд в Україні. Його основна мета — забезпечити безпеку, надійність, функціональність та стійкість будівельної галузі, стандартизувати процеси та створити нормативно-правову базу для розробки та реалізації проектів. Для розуміння поняття «безбар'єрність» був відзнятий освітній серіал «Безбар'єрна грамотність» на порталі «Дія. Цифрова освіта» [26]. В українському суспільстві існує складне обмеження для різних груп з точки зору безбар'єрного доступу до інфраструктури, транспорту, працевлаштування, освіти, доступу до публічної інформації, послуг від держави та бізнесу тощо, тому подібні рішення є частиною реалізації державної стратегії. Доступність має на меті усунути бар'єри у шести ключових сферах: фізичній, соціальній, економічній, освітній, цифровій та інформаційній.

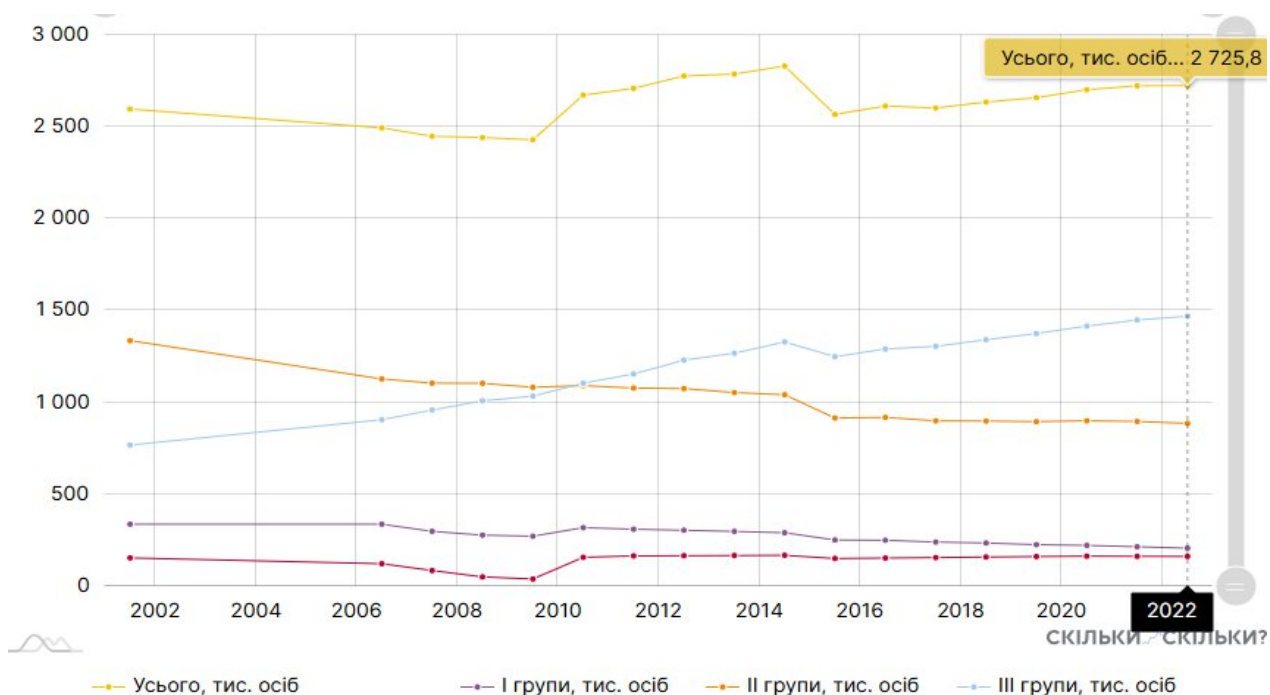

Рисунок 2.1 – Кількість осіб з інвалідністю в Україні 2002-2022 рр. [27]

Протягом останніх 32 років незалежності України спостерігається стрімке щорічне зростання кількості осіб з інвалідністю на тлі скорочення населення. Така тенденція була особливо помітною на початку 2014 року та продовжується сьогодні. За даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2022 року в Україні налічується 2725826 осіб з інвалідністю (включаючи 162 214 дітей з інвалідністю віком до 18 років), що становить 6,6% населення України. Відсоток чоловіків з інвалідністю становив 53%, а жінок – 47% (рис.2.1). За 2022-2024 роки кількість людей з інвалідністю в Україні зросла на 10%, наразі їх понад три мільйони.

За даними Міністерства охорони здоров'я понад 230 тисяч людей отримали інвалідність у 2023 році. За даними Державної служби статистики, станом на 1 січня 2023 року в Україні було понад 2,7 мільйона людей з інвалідністю – це 6,6% від загальної чисельності населення. Більшість тих, хто отримав інвалідність, були чоловіками – 138,1 тисячі, та 92,5 тисячі жінок. Інвалідами визнано 50,2 тисячі осіб віком до 39 років, як і 105,8 тисячі осіб віком від 40 до 60 років. Відповідне посвідчення отримали 74,7 тисячі осіб

пенсійного віку, з них 41,6 тисячі – жінки віком 60+ років та 33 тисячі – чоловіки. Такі цифри лише посилюють актуальність питання безбар'єрності.

Майже дві третини людей з порушеннями опорно-рухового апарату (64%) ніколи не відвідують культурні заклади та заходи (рис. 2.2).

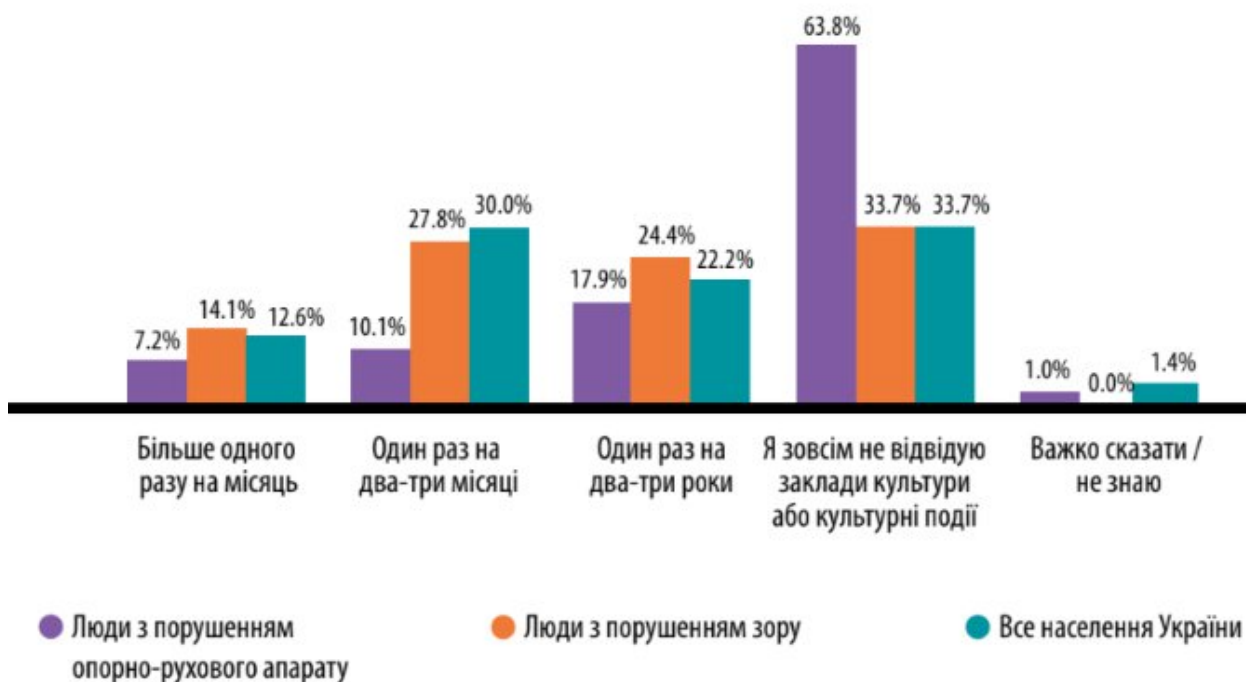

Рисунок 2.2 – Результати опитування щодо частоти відвідування закладів культури та культурних подій людей з обмеженими можливостями 2021 р. [28]

Про це свідчать результати проекту Fight For Right «Мистецтво для всіх: тематичне дослідження щодо культурних прав осіб з інвалідністю в Україні», підтриманого Українським культурним фондом. Менше половини людей з вадами зору (46%) та лише кожна п'ята людина з порушеннями опорно-рухового апарату (23%) відвідували культурні заходи, які, на їхню думку, враховували їхні потреби, пов'язані з інвалідністю. Культурні заклади, включаючи музеї, є недоступними для 45,9% людей з порушеннями опорно-рухового апарату та 39% людей з вадами зору. Проблеми з доступом до самих будинків ускладнюють доступ до культурного життя для людей з

інвалідністю. Зокрема, користувачі інвалідних візків вважають, що їм важко орієнтуватися на поворотах, а розбиті дороги, що ведуть до культурних закладів та місць проведення заходів, є для них небезпечними. Через відсутність архітектурної доступності до залізниці, як повідомляли учасники, самостійне пересування для відвідування культурних заходів та історичних пам'яток також було недоступним.

Можна відмітити додаткові програми та послуги для побудови суспільства без бар'єрів, що сприяли доступності туризму:

- стратегія активного довголіття, де люди похилого віку можуть залишатися соціально активними та брати участь у громадському та економічному житті без дискримінації за ознакою віку;

- цифрова доступність Міністерства соціальної політики. Наразі продовжується впровадження цифрових рішень для обробки важливих документів, платежів або послуг.

Головним завданням Міністерства соціальної політики у побудові безбар'єрного доступу є забезпечення рівного статусу для всіх, щоб людина, навіть у складній життєвій ситуації, могла самостійно керувати своїм життям та отримувати необхідну допомогу та підтримку. В травні 2016 року було створено та зареєстровано Асоціацію «Інклюзивна реабілітація та соціальний туризм» – її створення ініціював Черкаський регіональний центр медико-соціальної експертизи, а її засновниками є: Торговельне об'єднання «Черкаський регіональний центр медико-соціальної експертизи Чорнобильської області», Громадське об'єднання «Всеукраїнська науково-практична асоціація інклюзивного туризму інвалідів та чорнобильців України», Благодійний фонд «Підтримка програм соціального захисту осіб, постраждалих внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, та інвалідності осіб». Звісно, що це лише певні кроки у розвитку та становленні інклюзивного туризму реабілітації людей з інвалідністю, хоча для Європи це вже стало частиною комплексного підходу до включення людей з інвалідністю в соціальне середовище. В Україні питання впровадження інклюзивного

туризму як засобу реабілітації в почало порушуватися ще у 2005 році, коли було прийнято Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». Тоді ж було започатковано індивідуальну програму реабілітації для людей з особливими потребами. Відповідно, кожна людина з інвалідністю має право на отримання індивідуалізованих реабілітаційних заходів. Однак з того часу вони належним чином не працювали, хоча держава завжди виділяла на це значні ресурси. Сучасну методологію інклюзивної реабілітації та соціального туризму розробила саме Асоціація «Інклюзивний соціально-реабілітаційний туризм».

Окрему увагу слід приділити проекту «Інклюзивні подорожі Україною» [29], що створює актуальну базу даних про поточні умови доступу для різних категорій відвідувачів до українських музеїв. Сьогодні значна кількість українських музеїв мають задовільний рівень доступності, зокрема: Національний музей Тараса Шевченка, Музей історії Києва, Національний заповідник «Софія Київська», Мистецький арсенал, Національний музей Голодомору-геноциду, Музей «Формування української нації», Державний музей історії НАН України, Культурно-археологічний центр «Пересопниця», Державний історико-культурний заповідник міста Острог, Національний музей космонавтики імені Сергія Корольов камінь, G-музей (Городоцький краєзнавчий музей), Харківський художній музей, Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди, Пархомівський художній музей, Харківський історичний музей, Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, Національний музей імені Андрія Шептицького у Львові.

Об'єктивна оцінка рівня доступності музеїв проводиться за методикою, розробленою експертами в галузі архітектурної доступності, просторової інтеграції та загального дизайну відповідно до чинних державних будівельних норм та з урахуванням рекомендацій UNWTO. Близько 40% працівників культури вважають фізичну доступність установ в 2024 році, де вони працюють, низькою або дуже низькою, згідно з опитуванням, проведеним Міністерством культури та стратегічних комунікацій України спільно з

Українським центром культурних досліджень. Однак приблизно однакова кількість респондентів вважає свої установи такими, що мають високий або дуже високий рівень доступу до інформації.

На сторінках музеїв, які пройшли таку оцінку, результати представлені в блоці «Інформація про доступність». Детальні результати вимірювань можна переглянути у випадуючих списках, а загальна оцінка за кожним параметром представлена з відповідною розміткою:

- значок кола – цей параметр відповідає основним критеріям безбар'єрного доступу;
- значок трикутника сповіщення – за цим параметром забезпечується мінімальний рівень залучення;
- значок восьмикутника X – за цим параметром об'єкт недоступний для відвідувачів з обмеженою мобільністю.

Використовуючи фільтри у списках музеїв за регіоном або містом, можна сортувати лише ті музеї, які мають прийнятний рівень доступу для трьох категорій відвідувачів з обмеженою мобільністю: користувачі інвалідних візків, люди з вадами зору та люди з вадами слуху. Додаткові фільтри дозволяють сортувати музеї за окремими параметрами доступності, такими як наявність включеної парковки або включених туалетів. У цьому випадку відображаються лише ті елементи, що мають «зелений» або «жовтий» рівень доступності за відповідним параметром. Фільтр «самооцінка» дозволяє сортувати всі елементи з оцінкою рівня доступності. Також кожен може долучитися до моніторингу стану доступності музейних установ, натиснувши кнопку «Заповнити анкету рівня доступності» на сторінці будь-якого музею, який ще не проводив оцінку, та заповнивши електронну анкету після проведення необхідних вимірів на місці.

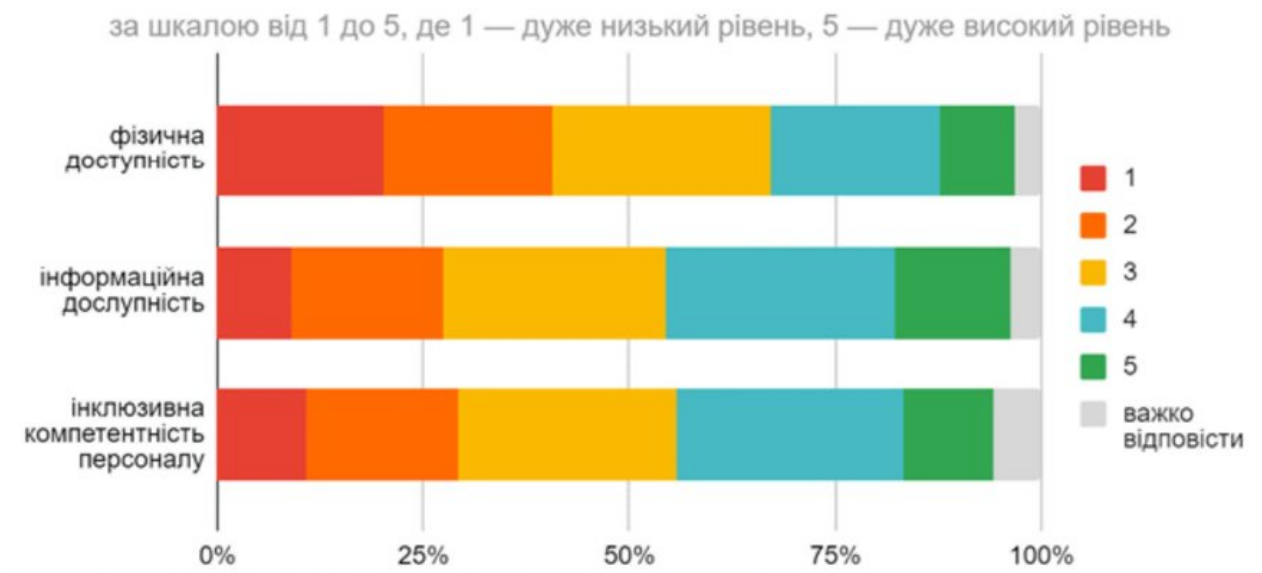

Рисунок 2.3 – Оцінка аспектів безбар’єрності у закладі сфери культури [30]

18 грудня ЮНЕСКО, Національна спілка архітекторів України та Національний художній музей імені Богдана та Варвари Ханенків презентували практичний посібник «Переоформатування музеїв: архітектура доступності та безпеки колекцій». Під час заходу учасники обговорили унікальні випадки для українських музеїв, зокрема адаптацію історичних будівель до сучасних стандартів доступності. Було наголошено на важливості співпраці між музеями, архітекторами, громадськими організаціями та державними структурами для досягнення спільних цілей.

Порталом «Лун Місто» спільно з Державним агентством з розвитку туризму України розроблено карту туристичної доступності України. Карта надає інформацію про доступ до готелів, парків, музеїв, кафе, притулків, медичних закладів і навіть бібліотек і культурних центрів.

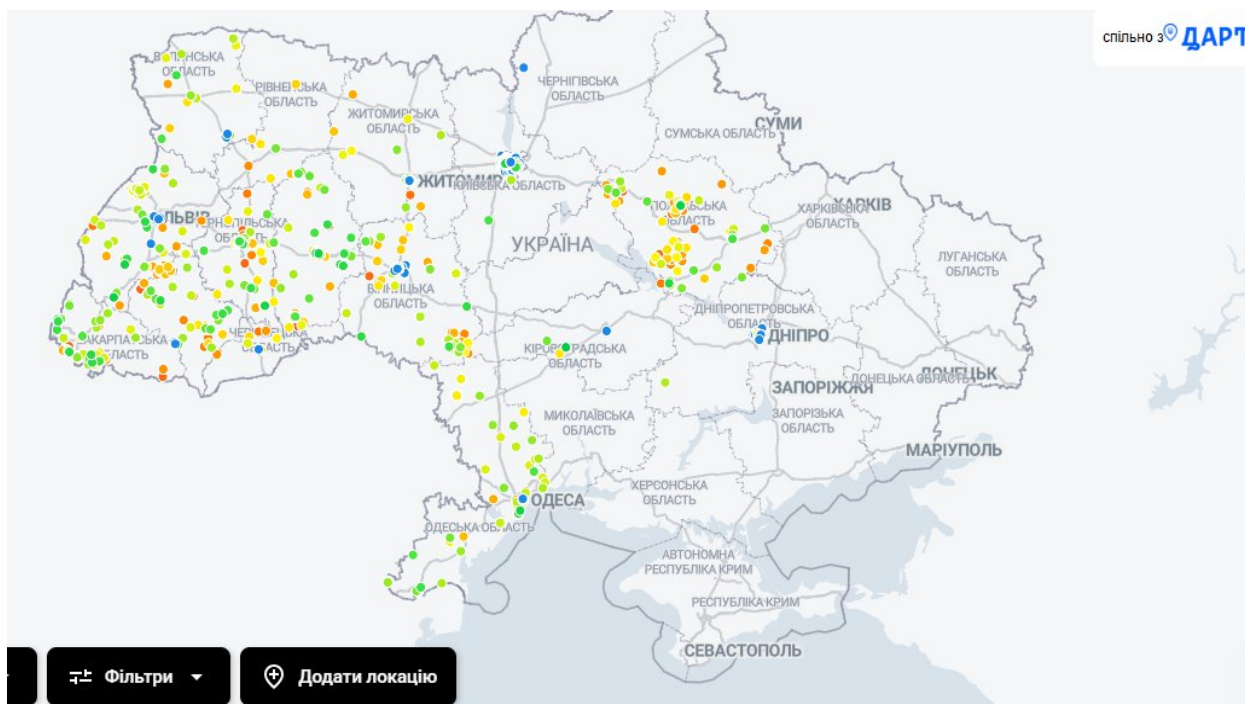

Рисунок 2.4 – Карта туристичної доступності України. Портал «ЛЮН Місто» [31]

Наразі карта містить близько 600 закладів у семи областях України – Вінницькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Полтавській, Тернопільській, Хмельницькій. Серед них 70 готелів, більшість з яких розташовані в Закарпатській області. Всі заклади на карті мають індекс доступності – чим більше атрибутів доступності має заклад, тим вищий індекс. Найбільш інклюзивні локації позначені зеленим кольором, найменш безбар’єрні – червоним. Середній індекс доступності готелів наразі становить близько 50%.

За фінансування міжнародної технічної допомоги в 2021 році у Львові розроблено інклюзивний туристичний маршрут, який охоплює 8 сакральних історичних місць Львова в межах об’єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Проект реалізується паралельно у Львові та Перемишлі. За підтримки проекту USAID «ГОВЕРЛА» у 2023 році було створено маркетингову стратегію/план для забезпечення безперешкодного музейного середовища; створено проектну документацію та кошториси для забезпечення безбар’єрного музейного середовища; придбано та встановлено аудіо- та відеообладнання для

забезпечення інклюзивної доступності музейних послуг та онлайн-трансляції безбар'єрних культурних проєктів; створено інклюзивні/безбар'єрні екскурсії музеєм; створено інклюзивний історико-туристичний фільм про музей для людей з інвалідністю (у супроводі жестової мови та аудіоопису фільму); створено тактильну екскурсію для незрячих відвідувачів музею; розроблено та встановлено: тактильний (рельєфний) мнемонічний план музею, тактильні знаки/покажчики напрямку для слабозорих відвідувачів музею, інтегровані медіавивіски з використанням шрифту Брайля з голосовим описом в експозиціях для незрячих відвідувачів музею, придбано та встановлено аудіогіди. Поруч з музеєм (буквально за 100 м) знаходиться Меморіал Героїв Небесної Сотні. За зверненням директора Асоціації, Львівська міська рада нещодавно побудувала дорогу, яка проходить від Меморіалу до доступного паркувального майданчика перед музеєм. Було зроблено все можливе, щоб люди з інвалідністю та маломобільними групами могли самостійно та рівноправно пересуватися громадським простором [32].

Дніпро є одним з перших міст зі сприяння дотримання культурних прав, безбар'єрного доступу до споживання та створення культурного продукту для всіх громадян [33]. Музей історії Дніпра оснащений внутрішнім портативним пандусом, мнемосхемою. Унікальним для України є книга про історію міста, яка надрукована шрифтом Брайля під назвою «Доторкнись до історії Дніпра». Провідний науковий співробітник музею розповідає, що проєкт створюється за підтримки Українського Культурного Фонду.

2.2. Аналіз інклюзивного середовища в туризмі (Європи, світі)

Статистика свідчить, що близько 10% населення світу – це люди з інвалідністю, які активно навчаються, працюють та подорожують. Згідно зі Звітом Всесвітнього економічного форуму про глобальні ризики за 2024 рік, сектор подорожей та туризму стикається з різними складними ризиками, включаючи геополітичну невизначеність, економічні коливання, інфляцію та

екстремальні погодні умови. Балансування зростання зі сталим розвитком також залишається серйозною проблемою через високу сезонність, перенаселеність та ймовірне повернення до допандемічного рівня викидів. У звіті також аналізуються постійні занепокоєння щодо рівності та інклюзії.

Інклюзивний туризм – один із напрямків, що найшвидше розвиваються у світі сьогодні. В глобальній системі туристичного ринку інклюзивний туризм розташовується в структурі соціального туризму. Туризм залучає (фр. *Inclusif* – включаючи, лат. *Include* – включаю, охоплюю) – це процес розвитку туризму, який забезпечує доступ до туризму для всіх, з точки зору адаптації інфраструктури туристичних центрів та туристичних пам'яток для різних потреб усіх людей, включаючи інвалідів, людей похилого віку, осіб, які здійснюють догляд за ними, та членів їхніх сімей, людей з тимчасовою інвалідністю, сімей з малими дітьми.

Інклюзивна реабілітація та соціальний туризм – це система заходів, спрямованих на надання людям з інвалідністю можливості відновити та розвинути свій фізичний, соціальний, духовний, творчий та інтелектуальний рівні для сприяння подальшій інтеграції в суспільство. Виникнення інклюзії почалося наприкінці ХХ століття, коли з'явилася концепція доступного середовища. Вперше ідея формування безбар'єрного середовища виникла в 1960-х роках і належала британському архітектору Селвіну Голдсміту. У своїй книзі «Проектування для людей з інвалідністю: нова парадигма» автор досліджував це явище з точки зору архітектури та міського середовища.

Згідно з Європейською платформою інклюзивного туризму (ЕІТ), ключові компоненти інклюзивного туризму включають: доступ до об'єктів та інфраструктури, послуги з адаптації, навчання персоналу та розробку відповідних правових та фінансових стимулів.

Основні принципи

1. Рівність можливостей – забезпечення рівного доступу до туристичних пам'яток.
2. Доступність – фізична та інформаційна доступність об'єктів і послуг.

3. Гнучкість та індивідуальний підхід – можливість адаптувати послуги до конкретних потреб туристів.

4. Соціальна інтеграція – сприяння усуненню бар'єрів для участі в туристичній діяльності.

Світовий досвід показує, що країни з розвинутою інфраструктурою активно інвестують у розвиток інклюзивних послуг. Наприклад, у Європі багато туристичних дистанцій та транспортних засобів обладнано відповідно до міжнародних стандартів доступності (наприклад, Директиви ЄС про доступність). Іспанія вважається лідером у доступному туризмі. Платформа PREDIF (Platforma Representativa Estatal de Personas con Discapacidad Física) пропонує детальну інформацію про доступні маршрути, готелі, ресторани та музеї [34]. Тут можна знайти інформацію щодо планеризму – для тих, хто зацікавлений у польотах на планері; туризм і термалізм, що дозволяє людям з інвалідністю подорожувати до гарячих джерел для купання; та доступний туризм, який сприяє подорожам та відпочинку, придатним для людей з обмеженою мобільністю. Доступний туризм є особливо важливою темою для PREDIF. Організація бере участь у кількох європейських проектах, спрямованих на покращення рівності людей з фізичними вадами під час подорожей. В місті також є туристичне агентство Barcelona Special Traveller, яке спеціалізується на інклюзивному туризмі, враховує всі потреби своїх клієнтів та створює персоналізовані подорожі, що гарантують доступ до транспорту, проживання та всіх необхідних послуг. Інші міста Іспанії також мають доступне середовище для людей з інвалідністю: адаптований громадський транспорт та безбар'єрні міські простори, де люди на інвалідних візках можуть пересуватися без перешкод. А деякі пляжі мають окремі басейни для дорослих з поручнями та окремі для людей на інвалідних візках з можливістю заходу у воду. Британські туристичні компанії, що пропонують соціальні тури, провели інспекцію в Барселоні та визнали її одним із найкращих туристичних напрямків у світі з цієї точки зору.

В свою чергу, в Барселоні всі автобуси громадського транспорту мають інвалідні візки, а в музеях є тактильні експонати та аудіогіди мовою жестів.

Німеччина реалізує програму «Reisen für Alle» (Подорожі для всіх), яка включає сертифікацію туристичних пам'яток на доступність. У кожному туристичному регіоні країни є доступні готелі, маршрути для людей з обмеженою мобільністю.

У Франції поширеним видом соціального туризму є сільський туризм. Асоціація соціального туризму, яка розвиває цей напрямок, має рекреаційні споруди та пропонує їх своїм акціонерам за невелику плату протягом року, включаючи молодь. Компаніям, які пропонують своїм співробітникам ваучери на відпустку за програмою «ваучери на відпустку, надають» податкові пільги. Англія створила групу з інклюзивного туризму (England's Inclusive Tourism Action Group (EITAG)) після конференції «VisitEngland's Unlocking the Purple Pound» у 2015 році. До її складу входить низка провідних компаній та окремих осіб, зацікавлених у створенні доступного середовища в Англії та впровадженні передового досвіду інклюзивного туризму. В 2022 році Уряд Великої Британії співпрацював з благодійною організацією «Сімейні канікули» для реалізації програми «Англія для всіх», яка забезпечила понад 800 безкоштовних відпусток для сімей з низьким соціально-економічним статусом. У Фінляндії (регіон Порвоо) є кілька невеликих компаній, що пропонують послуги з організації водного туризму для людей з інвалідністю на прогулянкових човнах, доступних для людей на інвалідних візках.

В Австрії найбільшого зростання досяг спортивно-оздоровчий туризм. Тірольський гірський курорт став одним із найбільш зручних для людей на інвалідних візках місць у Європі, де можна не лише вільно гуляти вулицями Тіролю та оглядати визначні пам'ятки, а й підніматися на гірські висоти та, найголовніше, займатися всіма активними видами спорту, які доступні в центрах дозвілля.

Багато туристів з інвалідністю відвідують Ізраїль. Уряд Ізраїлю робить усе можливе, щоб люди з інвалідністю не відчували надзвичайних труднощів

під час перебування в країні. Спеціально для туристів з інвалідністю проводиться туристична кампанія, створено спеціальний веб-сайт Israel4All (<https://www.israel4all.com>). Доступність в Ізраїлі починається з аеропорту Бен-Гуріон – повітряні ворота країни добре пристосовані для прийому туристів з інвалідністю. В Ізраїлі всі громадські автобуси доступні для інвалідних візків та мають ліфти, туристичні пам'ятки також доступні для інвалідних візків. У Тель-Авіві є чотири пляжі, офіційно призначені для людей з інвалідністю: є санітарні приміщення, адаптовані для людей з інвалідністю.

Гарним прикладом створення доступного середовища для людей з інвалідністю є Бреда (Нідерланди). Переможець премії Access City Award у 2019 році. Це місто постійно вдосконалюється, щоб полегшити життя людям з інвалідністю. Однією з рушійних сил є платформа «Бреда для всіх» – організація, що представляє різні установи, що підтримують людей з інвалідністю. Основою для розвитку інклюзивного туристичного середовища в Америці став закон про людей з інвалідністю (ADA), прийнятий у 1990 році. Більшість національних парків, музеїв, готелів та громадського транспорту мають високий рівень доступності [35].

Австралійський туристичний сектор активно впроваджує принципи Універсального дизайну. Австралійська служба з питань доступного туризму підтримує підприємства в адаптації послуг до потреб різних груп користувачів. Напередодні Олімпійських ігор та Паралімпійських ігор 2020 року в Токіо, Японія провела масштабну модернізацію своєї міської інфраструктури. Були адаптовані готелі, залізничні станції, туристичні маршрути, встановлені багатомовні інструкції та системи візуальної навігації [36].

Також можемо спостерігати позитивний досвід сусідньої Польщі, яка за короткий термін зробила все для покращення доступності, Варшава отримала статус найкращого міста за доступністю згідно з щорічною премією Access City Award 2010 за доступність пляжу на інвалідних візках. Тут також встановлені спеціальні підйомники для купання в морі. Велика роль

відводиться гірськолижному спорту, створюючи спеціальні проекти, один з яких – «Люди з інвалідністю в горах – разом до вершини». Проект має на меті допомогти людям з інвалідністю під час гірських експедицій та усвідомити, що вони можуть здійснювати різні мрії та підкорювати гірські вершини так само, як і здорові люди.

Забезпечення доступу до туристичного досвіду всіх верств населення пропонує подвійну можливість для збільшення рівності та розвитку ринку з великим потенціалом, а також для підтримки участі людей похилого віку. В 2022 року частка населення віком 65 років і старше коливалася від 17% у Сполучених Штатах до 29% у Японії (ОЕСР, 2024 [37]). Надання доступних туристичних можливостей може забезпечити значні можливості для зростання туристичного сектору. Ця сфера привертає все більшу увагу з боку членів G7, які запускають багато ініціатив, спрямованих на те, щоб допомогти підприємствам та напрямкам стати доступнішими для людей, які потребують допомоги в мобільності, та краще повідомляти про свої потреби в доступності, щоб туристи могли приймати більш обґрунтовані рішення.

2.3. Аналіз інклюзивного середовища в готельно-ресторанному бізнесі України, Європи, світі

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), кожна шоста людина у світі живе зі значною інвалідністю. Ця класифікація включає не лише проблеми з мобільністю, а й широкий спектр невидимих станів: порушення зору та слуху; когнітивні проблеми та нейродивергенцію, такі як аутизм та психічні захворювання. На жаль, це група меншин, до якої може приєднатися кожна людина у світі в будь-який момент життя.

Мандрівники з обмеженими можливостями пересування витрачають близько 58,2 мільярда доларів на рік на подорожі. Вони здійснюють поїздки для відпочинку майже з такою ж частотою, як і ті, хто не має проблем з

пересуванням. Ймовірно, найцікавішим у моделях подорожей людей з інвалідністю є те, що вони зазвичай подорожують з іншими, як зазначено нижче, що робить цей ринок ще ціннішим для нашої галузі:

- подорожі на самоті: 30%
- подорожі з друзями та родичами: 26%
- доросла пара: 23%
- сімейна група – батьки та діти: 16%
- спільні ділові подорожі: 4% [38].

Виклики для цієї групи цілком реальні (опитування MMGY Global – серпень 2022 р):

- транспорт – у багатьох людей втрачався або пошкоджувався засіб пересування;
- 6 з 10 опитаних стикалися з тривалим часом очікування допомоги з пересуванням в аеропорту до або після польоту;
- проживання – понад 54% отримали номер під час реєстрації, який не відповідав номеру, який вони забронювали;
- 81% стикалися з важкодоступними душовими кабінами або ваннами, а 52% – з ліжками, які були занадто високими для них [38].

На запитання про те, як туристичні напрямки можуть краще залучати відвідувачів, 8 з 10 мандрівників згадали про збільшення обсягу інформації про доступність, а також про доступні варіанти проживання в пункті призначення.

Багато готелів також роблять кроки вперед у цій галузі. Немає сумніву, що естетичні аспекти є важливими, коли йдеться про дизайн готелів та їхніх номерів. Однак, слід враховувати й додаткові параметри, щоб переконатися, що номер є всебічним з точки зору доступності та інклюзивності. Немає потреби йти на компроміс з брендом, роблячи доповнення для гостей з особливими потребами, наприклад:

- доріжки, коридори та дверні отвори достатньо широкі, щоб проїхати інвалідний візок;

- неслизька підлога, особливо у ванних кімнатах та навколо головних входів, а також наявність захисних поручнів;
- регулювання висоти ліжка. Цього можна досягти за допомогою підйомників або придбання ліжок з механізмами регулювання висоти;
- досягнення в технологіях для сприяння мовленню або прямому спілкуванню між гостями та персоналом готелів. Крім того, гості можуть отримати доступ до обслуговування номерів та інших послуг лише за кілька кліків через цифрову платформу.

Інклюзія в індустрії гостинності виходить за рамки надання рівних можливостей; вона передбачає створення середовища, де кожен відчуває себе цінним та поважним, незалежно від того, чи це працівники, чи гості.

Створення культури інклюзивності має вирішальне значення для сприяння відчуттю приналежності серед персоналу та покращення вражень гостей. Інклюзивність у сфері гостинності означає більше, ніж просто відповідати очікуванням, – це докладати додаткових зусиль, щоб кожен почувався бажаним гостем та комфортно. Готелі, ресторани та інші заклади, що надають пріоритет інклюзії, часто спостерігають підвищення лояльності клієнтів, підвищення задоволеності співробітників та кращі бізнес-результати. Переваги інклюзивності можна побачити в рівнях утримання співробітників та загальному враженні гостей, що є критично важливим на конкурентному ринку. Давайте розглянемо практичні способи створення інклюзивного середовища для гостей та персоналу. Наприклад, пропонування в номерах зручностей, які відповідають релігійним чи культурним потребам гостей, – таких як молитовні килимки для мусульманських гостей або веганські туалетно-косметичні засоби для екологічно свідомих мандрівників, – може продемонструвати глибоку повагу та увагу до різноманітних ідентичностей.

Дослідження обраної сфери досить складне, оскільки бракує статистичних даних щодо інклюзивного туризму та сфери гостинності, деякі науковці беруть за основу дані Booking [39].

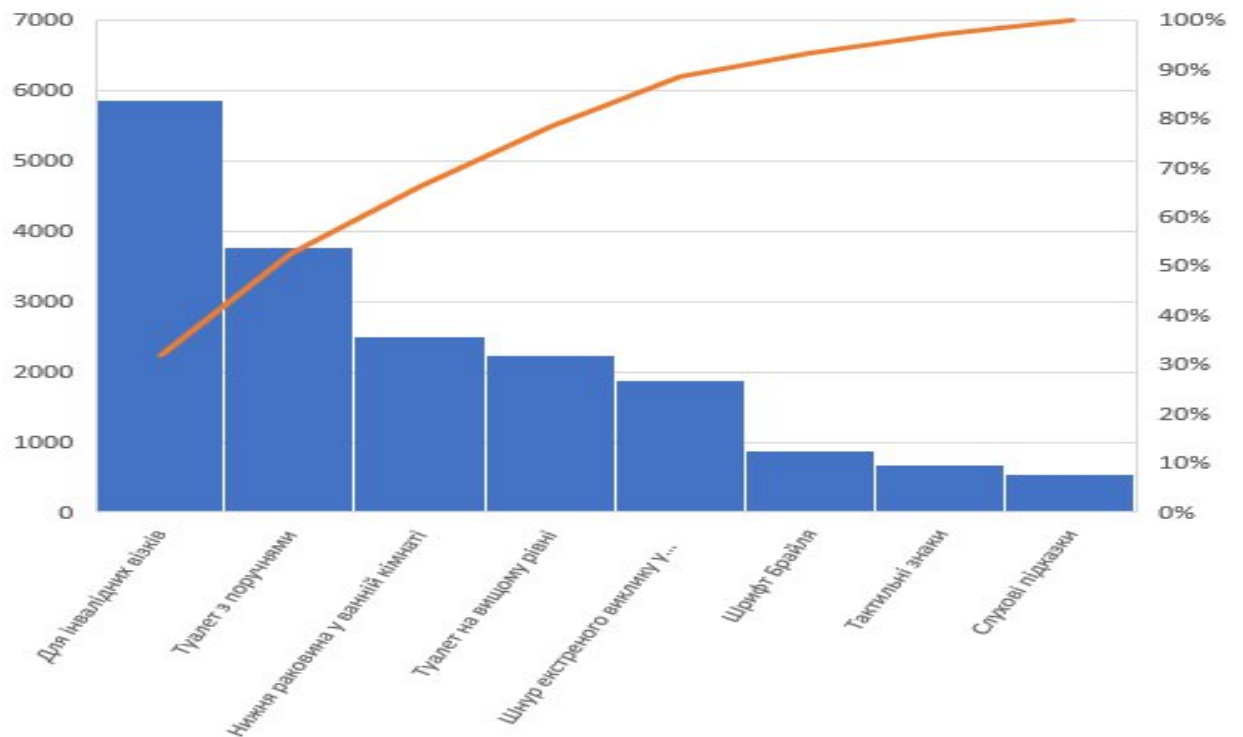

Рисунок 2.5 – Кількість адаптацій в закладах гостинності

Джерело: адаптоване автором [39]

Слід зазначити, що результати пошуку готелів, отримані з Booking.com, базуються на закладах, які співпрацюють з Booking.com. Однак рівень використання Booking.com є величезним у більшості країн світу, особливо в Європі та Америці. Загалом дослідниками опрацьовано 76 832 готелів у 100 найбільш туристичних містах світу, розподілених наступним чином. Готелі поділені на країни та географічні регіони: Америка (AME), Азія та Тихий океан (ASP), Європа (EUR) та Близький Схід та Африка (MEA). Результати зосереджені виключно на готелях, які мають принаймні один варіант доступності на Booking.com. Загальна кількість адаптованих готелів на Booking.com, які пропонують номери, становить 18 368 у 100 проаналізованих містах (рис.2.5). Це становить 23,91% усіх доступних варіантів розміщення на цій платформі, включаючи інші типи розміщення, такі як апартаменти, хостели тощо, та 57,6% від загальної кількості готелів, які можна знайти. Доступу для інвалідних візків має найвищий показник, далі – туалет з поручнями та піднятий умивальник. Адаптації, пов'язані з сенсорними

порушеннями (шрифт Брайля, тактильні плакати та аудіогіди), становлять нижчий відсоток, від трьох до п'яти відсотків у всьому наборі даних. В табл. 2.2 показано розподіл доступних об'єктів на кожному континенті. Наприклад, доступність для інвалідних візків більш поширена в Азії та Тихому океані (38,87%) та Європі (35,09%) в абсолютних значеннях. Ця тенденція зберігається, більшою чи меншою мірою, і в інших інсталяціях, за винятком шрифту Брайля та тактильних знаків, які мають більшу присутність в Америці, Азії та Тихому океані.

Країни, які характеризуються більшою кількістю зручностей для людей з інвалідністю порівняно з цією групою, це Гонконг, Південна Корея, Шрі-Ланка, Австралія та Нова Зеландія, де туризм зріс за останні кілька років і існує велика мережа готельних закладів. Більшість готелів більшою чи меншою мірою зосереджуються на доступності для людей на інвалідних візках, далі по кількості йде туалет із поручнями, менше враховуються адаптації, пов'язані з сенсорними порушеннями. Доступність інвалідних візків становить 15,14% на азійському континенті; Шрі-Ланка (32,14%), Нова Зеландія (29,52%), Австралія (25,97%), Гонконг (25,93%), Індонезія (25,08%), Південна Корея (24,68%), Сінгапур (21,20%), Макао (17,15%) та Камбоджа (16,71%) – це країни, що знаходяться внизу списку.

Таблиця 2.2

Зручності, що збільшують доступність закладів гостинності

	Інвалідний візок	Туалет з поручнями	Нижня раковина	Туалет на вищому рівні	Шнур екстреного виклику	Шрифт Брайля
AME	13,37%	14,68%	14,12%	16,53%	4,63%	32,27%
ASP	38,87%	38,87%	30,20%	27,87%	30,51%	35,58%
EUR	35,09%	35,09%	43,84%	42,79%	52,61%	21,21%
MEA	12,67%	12,965	11,85%	12,81%	12,25%	10,95%

Джерело: адаптоване автором [39]

Хоча точну кількість доступних готелів у світі у 2024 році важко отримати, кілька джерел надають уявлення про доступність у готельній галузі. В 2024 році доступні готелі забезпечили понад 71 мільйон ночей номерів, що значно більше, ніж готелі з обмеженими можливостями. Accor Group, наприклад, активно працює над забезпеченням доступності, маючи понад 380 готелів сертифікованих за доступністю. Крім того, кількість готелів та курортів у світі зросла з 765 159 станом на 1 січня 2024 року до 809 734 станом на 1 січня 2025 року, згідно з даними IBISWorld. Accor Group активно працює над сертифікацією своїх готелів на предмет доступності, багато з яких вже сертифіковані, а інші перебувають у процесі. Кількість доступних готелів та курортів продовжує зростати, що свідчить про зростання ринку, який включає потребу в доступних зручностях.

Готелі з доступними послугами забезпечили понад 71 мільйон ночей у 2024 році, порівняно з лише 239 718 ночами для готелів з обмеженими можливостями. Це не просто статистика, це сигнал тривоги для всієї галузі. Покращення доступності – це не просто задоволення потреб; це максимізація вашої видимості, розширення клієнтської бази та збільшення доходів. Доступні готелі минулого року принесли 11 мільярдів євро доходу, залишивши недоступні готелі далеко позаду, лише з 27 мільйонами євро [40]. Створення готелю, доступного для людей на інвалідних візках, може допомогти забезпечити дотримання відповідного законодавства, такого як Закон з інвалідністю (ADA) та Європейський закон про доступність (EAA). Створення готелю, доступного для людей на інвалідних візках, може допомогти забезпечити дотримання вами відповідного законодавства, такого як Закон про американців з інвалідністю (ADA) та Європейський закон про доступність (EAA).

Готель Erica Resort Maleme (м.Кріт) <https://eria-resort.gr/>, один з найкращих готелів світу, доступних для людей на інвалідних візках, був спеціально спроектований для цієї мети. Усі номери, люкси та громадські приміщення готелю обладнані для доступності людей на інвалідних візках.

Цей курорт цінний тим, що він спрямований на надання спеціальної підтримки людям з інвалідністю. Деякі з особливостей готельних технологій: спеціальні душові та ванні кімнати, басейн для людей з обмеженими можливостями з пандусами, щонайменше одне регульоване ліжко в кожному номері.

Centre Parcs Les Villages Nature Paris (м.Париж) – курорт пропонує житло з доступом для людей на інвалідних візках, він є спільним підприємством з паризьким Діснейлендом. Курорт важливий, оскільки забезпечує відносно легкий доступ до тематичного парку Діснейленд у Парижі, який розташований приблизно за 30 хвилин їзди. Для гостей з інвалідністю, які бажають відвідати парк, пропонуються адаптовані номери. На території готелю є басейни, доступні для людей на інвалідних візках, з адаптованими роздягальнями.

Курортний спа-готель DB Seabank (Мальта) – готель доступний для людей з інвалідними візками, пропонує дев'ять номерів, обладнаних для людей з обмеженими можливостями, та низку додаткових зручностей, що робить його ідеальним варіантом для людей з інвалідністю. Важливим аспектом цього готелю є його здатність запропонувати людям з інвалідністю надійне місце для проживання, насолоджуючись культурою та історією Мальти. Адміністрація та персонал готелю також звикли обслуговувати гостей з інвалідністю. Серед особливостей готелю є адаптовані басейни з пандусами для інвалідних візків, доступні ванні кімнати, душові кабінки з можливістю заїзду на інвалідних візках, душові крісла та поручні. Для трансферу також доступні транспортні засоби, пристосовані для інвалідних візків.

Ibis Adelaide (Аделаїда, Австралія) – це готель, що отримав нагороди, розташований поруч із ресторанами, барами та магазинами в Аделаїді, Австралія. Готель ідеально підходить як для туристів, так і для ділових гостей, а також пропонує цілодобову стійку реєстрації. Це чудовий приклад готелю, доступного для людей на інвалідних візках, який пропонує загалом 12 повністю доступних номерів зі спеціальним доступом: повністю обладнану душову кімнату з поручнями та п'ять квадратних метрів додаткового

простору. Готель позиціонується як комфортний, бюджетний та дотримується принципів сталого розвитку.

Для людей з інвалідністю, або обмеженою мобільністю, пошук доступної берегової лінії може бути проблемою. Інклюзивні туристичні підприємства докладають значних зусиль, щоб кожен міг насолоджуватися красою пляжу. Розглянемо кілька прикладів доступних берегових ліній, які забезпечують відпочинок для всіх.

Маямі-Біч (Флорида). Місто впровадило низку ініціатив, щоб забезпечити людям з інвалідністю повну насолоду від пляжного відпочинку: від вхідних зон для людей на інвалідних візках та дерев'яних настилів до пляжних інвалідних візків, доступних для оренди (рис.2.6). Маямі-Біч задовольняє потреби всіх відвідувачів. Крім того, у місті є доступні туалети, пандуси та навіть пляжні килимки, які полегшують користувачам інвалідних візків пересування по піщаній місцевості.

Рисунок 2.6 – Маямі-Біч (Флорида)

Джерело: <https://www.miamiandbeaches.com/>

Сан-Дієго (Каліфорнія) – ще одне місце, яке досягло значних успіхів у сфері доступності. Mission Beach, зокрема, відомий своїми інклюзивними

зручностями. На пляжі є доступні доріжки, пляжні інвалідні візки та туалети для людей з обмеженими можливостями. Крім того, рятувальники навчені допомагати відвідувачам з інвалідністю, надаючи безпечний та приємний відпочинок для всіх. Місто також встановило Mobi-Mats – портативні нековзні доріжки, що полегшують маневрування користувачами інвалідних візків по піску.

Барселона (Іспанія) – це місто, яке пропонує як культурне багатство, так і приголомшливі пляжі з доступними береговими лініями. Наприклад, пляж Барселонета обладнаний дерев'яними доріжками, які забезпечують легкий доступ до піску. На пляжі також можна орендувати інвалідні візки-амфібії, що дозволяє людям з інвалідністю насолоджуватися водою. Крім того, у місті є доступні туалети та роздягальні, що забезпечує комфортний відпочинок на пляжі для всіх.

Квінсленд (Австралія) – відома своїми пляжами. Штат зробив великі кроки у створенні інклюзивного пляжного середовища. Золотий Берег пропонує доступні точки, пляжні інвалідні візки та обладнання. Крім того, Саншайн-Кост розробив програму «Від пляжу до тіні», яка пропонує пляжні інвалідні візки, пляжні намети та доступні доріжки в різних місцях. Ці ініціативи гарантують, що люди з інвалідністю можуть повністю зануритися в красу австралійського узбережжя.

Кейптаун (Південна Африка) – це місто, яке може похвалитися приголомшливими краєвидами, зокрема мальовничими пляжами. Місто доклало зусиль, щоб усі відвідувачі, незалежно від їхніх можливостей, могли насолоджуватися узбережжям. Серед популярних доступних пляжів Кейптауна – пляж Муizenberg та пляж Kempers-Bay. Ці пляжі мають інклюзивні зручності, включаючи пандуси, доступну парковку та доріжки для інвалідних візків. Рятувальники також навчені допомагати відвідувачам з інвалідністю, забезпечуючи безпечний та приємний відпочинок на пляжі. Зі зростанням інклюзивного туризму, доступні берегові лінії стають дедалі поширенішими по всьому світу. Від Маямі-Біч у Флориді до Кейптауна в Південній Африці,

різні напрямки докладають значних зусиль, щоб забезпечити людям з інвалідністю можливість розслабитися та відпочити біля моря.

Ще одним елементом інклюзивності є забезпечення врахування різних дієтичних уподобань та обмежень, що включає надання гостям безглютенових, халяльних, кошерних, вегетаріанських та веганських страв. Враховуючи ці міркування, готелі та ресторани гарантують, що всі гості, незалежно від їхніх дієтичних потреб, можуть насолоджуватися безтурботним харчуванням

Поп-ап ресторани стали популярним трендом у кулінарному світі, пропонуючи тимчасові обіди в унікальних місцях. Інклюзивними їх робить здатність задовольняти різні дієтичні вподобання та обмеження. Від веганських та безглютенових страв до страв, натхненних різними культурами, поп-ап ресторани часто створюють меню, які можуть задовольнити широкий спектр смаків та вподобань. Ці тимчасові обіди дозволяють вам спробувати інноваційні та креативні страви в динамічній та інклюзивній обстановці.

Приклад: Лондон, Велика Британія, відомий своєю яскравою гастрономічною сценою, і в місті протягом року працює безліч тимчасових ресторанів: обід може бути в покинутому складі, перетвореному на модний тимчасовий ресторан, де можна насолоджуватися стравами, що відповідають різним дієтичним потребам, таким як веганські або вегетаріанські варіанти, а також насолоджуватися живою музикою або мистецькими виставами.

Дуже важливо, щоб персонал закладів гостинності був освічений з питань інвалідності. Нещодавно в Австралії було проведено опитування щодо основної мети подорожей, і цікаво відзначити, що причина подорожі подібна до тих, хто подорожує без інвалідності, тобто, важливо усвідомлювати, що люди мають однакові причини та наміри до подорожей, та варто врахувати їхні специфічні потреби, аби розширити коло клієнтів.

Основні моменти, на які орієнтовані стандарти інклюзивності в закладах гостинності:

- доріжки, коридори та дверні отвори достатньо широкі, щоб міг проїхати інвалідний візок;
- неслизьке покриття підлоги, особливо у ванних кімнатах та навколо головних входів, а також наявність захисних поручнів;
- ліжка з механізмами регулювання висоти;
- технології для сприяння мовленню або прямому спілкуванню між гостями та персоналом готелів; обслуговування номерів та інших послуг через цифрові платформи.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

3.1. Формування інструментарію щодо поширення інклюзивного туризму в Україні

Воєнні умови дуже гостро ставлять питання інклюзії. Важливим аспектом розвитку інклюзивного туризму в Україні сьогодні є його потенціал для реабілітації жертв війни. За даними порталу «Все про туризм», туризм та рекреація можуть стати ефективним засобом подолання психологічної травми, відновлення соціальних зав'язків, покращення якості життя та адаптація в соціумі таких людей. Реалізації цього потенціалу перешкоджає низка проблем.

Таблиця 3.1

Чинники, що стримують розвиток інклюзивного туризму в Україні

п/н	Чинник	Характеристика
1.	Недосконалість законодавчої бази	відсутність чітких понять «інклюзивний туризм», соціальний туризм» та єдиних стандартів доступності туристичних об'єктів, послуг, інфраструктури.
2.	Недостатність фінансування	відсутність систематичного державного фінансування або пільги для підприємств, що створюють доступні туристичні продукти і т.п.; браку стимулів для малого та середнього бізнесу (наприклад, податкових пільг) для інвестування в інклюзивну інфраструктуру.
3.	Недосконалість інфраструктури	недосконала система вимог/контролю до доступності об'єктів.
4.	Брак кадрів	Відсутність освіти/навичок обслуговування туристів з обмеженими можливостями.

Джерело: складено автором [15, 18, 36]

Потреба в реабілітації та соціальній адаптації стосується не лише військовослужбовців, а й цивільного населення, яке зазнало поранень та втрат. Створення проектів, спрямованих на формування інклюзивного суспільства, є надзвичайно важливим для забезпечення рівних можливостей для всіх людей, незалежно від їхніх фізичних чи психічних особливостей. Адаптація людей з інвалідністю, що виникла внаслідок військових дій, має стати пріоритетним напрямком державної політики. Завдяки спільним зусиллям Європейського Союзу, Міжнародного фонду «Відродження» та Реабілітаційного центру YARMIS вдалося створити детальний посібник з інклюзії, який повинен допомогти сформувати культуру толерантності та рівності в українському суспільстві. У рамках проекту розроблено «Довідник практичних рекомендацій», який містить детальні інструкції щодо забезпечення рівних можливостей для всіх верств населення. Особливу увагу було приділено потребам людей з інвалідністю, серед яких на особливу увагу заслуговують ветерани, які потребують допомоги в адаптації до мирного життя.

Створення інклюзивного суспільства – це не лише забезпечення фізичної доступності, а й зміна свідомості та ставлення до людей з інвалідністю. Водночас було запущено онлайн-каталог музеїв України «Інклюзивні подорожі Україною», який надає інформацію про рівень доступності понад 1000 закладів культури. Цей проект сприяє розвитку інклюзивного туризму та допомагає людям з особливими потребами подорожувати Україною. Крім того, у співпраці з USAID «ГОВЕРЛА» та Львівською ОВА було проведено захід за участю понад 50 представників туристичної галузі, присвячений розширенню можливостей для людей з інвалідністю в туризмі на західній Україні. Метою заходу було обговорення шляхів створення безбар'єрного середовища в туристичних локаціях та стимулювання економічного розвитку регіону [41].

Війна призводить до значного збільшення кількості людей з інвалідністю, які потребують не лише медичної, а й соціальної реабілітації. За

допомогою інклюзивного туризму можна значно покращити фізичний та психологічний стан людей з особливими потребами, сприяючи їх одужанню. Для того, щоб зробити українські туристичні об'єкти доступними для всіх категорій населення, необхідно вивчати та адаптувати передовий світовий досвід у сфері безбар'єрного середовища. Це стосується як створення фізичної доступності (пандуси, ліфти, спеціальні туалети тощо), так і забезпечення інформаційної доступності (надання інформації різними мовами, використання шрифту Брайля тощо) [41].

Від державних органів до громадських організацій кожен повинен брати активну участь у забезпеченні соціальної адаптації та соціально-екологічної орієнтації людей з інвалідністю.

В структурі сучасного туризму в Україні сформувався медичний та оздоровчий туризм, який представляють санаторно-курортні заклади та частина туристичної інфраструктури: заклади громадського харчування, гостинності та розваг, транспортні підприємства, туристичні організації (туроператори, туристичні агентства, рекламні компанії та інші). Для розвитку системи медичного та оздоровчого туризму, вдосконалення діяльності санаторно-курортних закладів питання інклюзії є першочерговими, і можна виділити такі напрямки їх соціально-економічного розвитку:

- створення умов для залучення інвестицій з метою досягнення стандартів безбар'єрності санаторно-курортних закладів;
- впровадження системи податкових пільг для санаторно-курортних закладів;
- створення ефективного механізму соціального захисту населення, гарантування державних виплат для санаторно-курортних путівок і т.п.;
- забезпечення конструктивної взаємодії між органами державної влади України та її суб'єктами;
- розробка та впровадження державних та регіональних програм розвитку санаторно-курортних закладів з дотриманням безбар'єрних вимог і т.п. [42].

Загальна кількість курортів в Україні становить 58; з них 45 – курорти національного та міжнародного значення та 13 – курорти місцевого значення. В кожній курортній зоні функціонують спеціалізовані санаторії. Також виділено 265 територій, зарезервованих для організації зон лікування, відпочинку та туризму. Суб'єкти медичного туризму функціонують у конкретних територіальних дестинаціях, які по суті є єдиним соціально-економічним утворенням зі специфічними територіальними ресурсами та, виходячи з них, можливостями та потребами, специфічними потребами та завданнями. На сьогодні надважливим питанням є зробити ці заклади доступними для всього населення, не дивлячись на будь-які специфічні потреби [43].

За останні роки в Україні в парках та заповідниках встановлено 41 стенд шрифтом Брайля, з них 12 у 2024 році, 9 туристичних маршрутів, 11 приміщень (офіси, туристичні центри, музеї), функціонують 15 зон відпочинку, доступні 57 цифрових панорам та 20 віртуальних турів. З 2021 року Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) співпрацює з Урядом України для прискорення впровадження принципів безбар'єрного доступу та надає широку підтримку у реалізації Національної стратегії створення безбар'єрного простору та Плану дій (до 2030 року); підтримує ініціативи, пов'язані з безбар'єрною грамотністю, цифровою доступністю та безбар'єрним спілкуванням.

Національна стратегія формування безбар'єрного середовища в Україні до 2030 року [2] реалізується за шістьма основними напрямками:

- соціальна та громадянська інклюзія – рівні можливості для участі всіх людей та соціальних груп у житті громад та держави;
- освітня інклюзія – створення рівних можливостей та вільного доступу до освіти та навчання протягом усього життя;
- економічна інклюзія – створення умов та можливостей для працевлаштування та підприємницької діяльності незалежно від віку та статі (для молоді, людей похилого віку, жінок, людей з інвалідністю тощо);

- інформаційна інклюзія – доступ до інформації в різних форматах та з використанням технологій, що враховують потреби та здібності людей;

- цифрова інклюзія – забезпечення доступу до інформації, комунікацій, державних та інших онлайн-послуг для всіх соціальних груп, включаючи людей похилого віку, людей з інвалідністю, людей, які проживають у сільській місцевості тощо;

- фізична інклюзія – створення середовища, де громадські будівлі та громадські місця, транспорт та послуги є фізично доступними . Фінансування проектів безбар'єрного середовища в Україні здійснюється з різних джерел: з державного бюджету, міських та обласних бюджетів, державних коштів, грантів та допомоги міжнародних партнерів [42]. Одним із ключових проектів став «Рух без бар'єрів». Проект передбачає: перехрестя, переходи, навчальні заклади, громадський транспорт; встановлення навігаційних знаків та тактильної розмітки для забезпечення безпеки та комфорту всіх громадян; створення повноцінної системи, яка дозволяє кожному комфортно пересуватися містом.

Сьогодні цей проект реалізується у 15 пілотних населених пунктах. У Києві розроблено маршрут протяжністю 2,5 км, який включає: 325 об'єктів, з яких 229 – у приватній власності, 18 – у комунальній, а 17 – у державній власності; три школи, чотири дитячі садки, 50 об'єктів транспортної інфраструктури; 172 об'єкти бізнесу, включаючи кафе, ресторани, магазини та аптеки. Держава фінансуватиме державні об'єкти на маршрутах, а інші витрати покриватимуться за рахунок міського та обласного бюджетів, державних коштів, грантів та допомоги міжнародних партнерів. У майбутньому планується створити національний цифровий додаток для відстеження стану безбар'єрних маршрутів. За попередніми розрахунками, реконструкцію маршрутів у всіх пілотних містах планують розпочати цього року. На сьогоднішній день понад 800 громад виявили бажання долучитися до проекту, а до 2030 року планується охопити ним 90% соціально значущих об'єктів країни [44].

Для ефективного поширення інклюзивного туризму в Україні повинен працювати комплексний інструментарій, що охоплюватиме законодавчі зміни, покращення інфраструктури та інформаційно-просвітницькі кампанії. Цей інструментарій має бути зосереджений на створенні доступного та приємного досвіду для всіх відвідувачів, включаючи людей з інвалідністю, людей похилого віку та малозабезпечені групи.

1. Законодавча та регуляторна база – поправки до законодавства: забезпечити підтримку інклюзивного туризму чинними законами та нормативними актами, наприклад, пов'язаних з доступністю, дискримінацією та соціальним забезпеченням. Розглянути можливість прийняття окремого законодавчого акту, присвяченого інклюзивному туризму, який би визначав конкретні рекомендації та стандарти. Впровадити та забезпечити дотримання суворих стандартів доступності для туристичних об'єктів, місць проживання та транспорту.

2. Розвиток інфраструктури – безбар'єрний доступ. Надавати пріоритет розвитку безбар'єрної інфраструктури в туристичних зонах, включаючи пандуси, ліфти, доступні туалети та модифіковані доріжки. Розглянути потребу в спеціалізованих об'єктах, таких як сенсорні сади або адаптовані зони відпочинку, для задоволення конкретних потреб різних груп. Забезпечити доступність систем громадського транспорту, включаючи автобуси, поїзди та інші види транспорту.

3. Туристичні продукти та послуги – інклюзивні туристичні продукти. Розробка різноманітних інклюзивних туристичних продуктів, такі як тури, розроблені для людей з інвалідністю, сімейні пакети та доступне житло. Пропозиція спеціалізованих послуг, таких як послуги перекладу та усного перекладу, допоміжні технології та послуги особистої гігієни, для підтримки відвідувачів з особливими потребами.

Ще одне дуже важливе питання – навчання туристичного персоналу щодо обслуговування відвідувачів з особливими потребами та забезпечення гостинного та інклюзивного середовища.

4. Підвищення обізнаності та просування – освітні кампанії та маркетинг. Кампанії з підвищення обізнаності громадськості для просування концепції інклюзивного туризму та висвітлення переваг безбар'єрного доступу для всіх. Доступні маркетингові матеріали, такі як брошури, веб-сайти та онлайн-платформи, для інформування потенційних відвідувачів про можливості інклюзивного туризму. Співпраця з організаціями, що представляють людей з інвалідністю та інші вразливі групи, щоб забезпечити врахування їхніх голосів та задоволення їхніх потреб.

5. Технології та інновації. Онлайн-платформи, які надають доступну інформацію про туристичні напрямки, місця проживання та послуги. Мобільні додатки, які надають інформацію в режимі реального часу про функції доступності та варіанти навігації. Допоміжні технології – адаптивне програмне забезпечення та сенсорні пристрої, для покращення туристичного досвіду для людей з інвалідністю.

6. Моніторинг та оцінка. Збір даних, механізм зворотного зв'язку. Інформація про доступність туристичних об'єктів та послуг, щоб визначити напрямки для покращення. Повинен працювати механізм зворотного зв'язку для збору інформації від відвідувачів з особливими потребами щодо їхнього досвіду та вподобань. Проведення регулярного оцінювання ефективності інклюзивних туристичних ініціатив та коригування стратегії за потреби. Впроваджуючи цей інструментарій, Україна може створити справді інклюзивну туристичну галузь, яка вітає всіх відвідувачів та забезпечує їм незабутні та приємні враження.

3.2. Розвиток інфраструктури туризму як імплементація концепцій інклюзивного розвитку держави

Розвиток туристичної інфраструктури, зокрема інклюзивної туристичної інфраструктури, має вирішальне значення для впровадження концепцій інклюзивного розвитку держави, оскільки він сприяє доступності

для всіх, незалежно від їхнього походження чи здібностей. Цей розвиток може сприяти соціальній інтеграції, економічним можливостям та покращенню якості життя для різних груп у регіоні чи країні. Інклюзивна туристична інфраструктура зосереджена на тому, щоб зробити туристичні місця та об'єкти доступними для людей з інвалідністю, людей похилого віку, сімей з маленькими дітьми та інших груп, які можуть зіткнутися з проблемами мобільності чи іншими труднощами. Роблячи туризм доступним для всіх, інклюзивна туристична інфраструктура може допомогти подолати соціальні бар'єри та сприяти інтеграції різних груп у суспільство.

Інклюзивний туризм може охопити значний та зростаючий ринок туристів з особливими потребами та їхніх сімей, створюючи економічні можливості для бізнесу та місцевих громад. Розвиток та функціонування інклюзивної туристичної інфраструктури може призвести до створення робочих місць у таких сферах, як управління туризмом, гостинність та транспорт.

Інклюзивний туризм може бути ключовим компонентом стратегій регіонального розвитку, допомагаючи залучати інвестиції, створювати робочі місця та сприяти сталому туризму. Впровадження інклюзивного туризму часто вимагає співпраці між державними та приватними структурами, такими як державні установи, туристичні підприємства та некомерційні організації [45].

По суті, розвиток туристичної інфраструктури як впровадження інклюзивного державного розвитку – це багатогранний підхід, який вирішує економічні проблеми та проблеми соціальної якості життя, зрештою сприяючи більшому інклюзивному та процвітаючому суспільству. Частина проблеми пов'язана з доступністю туристичних напрямків для осіб з інвалідністю та відсутністю адаптованих туристичних продуктів, потребує вирішення низки завдань на рівні держави, регіональних органів місцевої влади, громадських організацій та постачальників послуг (рис. 3.1).

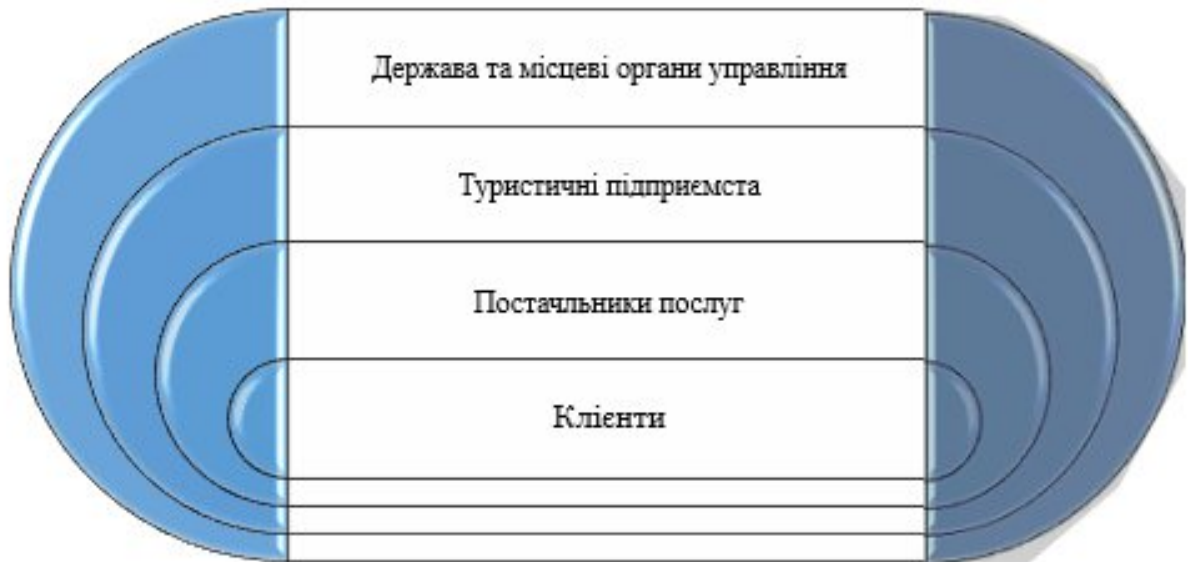

Рисунок 3.1 – Рівні формування безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю в туризм

Джерело: адаптоване автором [46]

Кроки на рівні держави та органів управління:

- створення доступних пошукових систем;
- заходи щодо підтримки осіб з інвалідністю: від розробки законодавства та стандартів до екскурсій;
- карта доступних місць.

Туристичні підприємства щодо формування безбар'єрного середовища можуть реалізовувати наступні кроки:

- розробка унікальних інклюзивних маршрутів;
- соціальна адаптація та реабілітація людей з обмеженими можливостями через екскурсійний туризм;
- консультації для людей з інвалідністю щодо безбар'єрного туризму.

Постачальники послуг:

- надання послуг за принципом справедливості;
- забезпечення безпечної, зручної та економічної транспортної інфраструктури.

Туризм, за умови належного управління, може бути ключовим фактором інклюзивного розвитку громад, сприяючи стійкості, інклюзивності та розширенню можливостей, одночасно захищаючи природні та культурні ресурси. Однак, переважаючі моделі розвитку туризму часто означають, що вплив на туризм є незбалансованим. Потрібна зміна концепції у сприйнятті «успіху» туризму, що виходить за рамки виключно економічних цілей, з більшою увагою до екологічних та соціально-культурних компонентів сталого розвитку. Зі зростанням туризму деякі напрямки враховують тиск зростання кількості відвідувачів на місцеву інфраструктуру, довкілля та громаду, прагнучи збільшити витрати відвідувачів для підтримки місцевої економіки. Потрібно зробити більше для управління соціальним впливом туризму та максимізації потенціалу сектору для підвищення добробуту шляхом сприяння соціальному прогресу та інклюзії як у вже існуючих, так і в нових напрямках. Оптимізація соціально-економічної цінності туризму вимагає кращого планування, кращого розуміння та управління компромісами, а також залучення місцевих громад. Диверсифікація туристичної пропозиції та залучення нових ринків до нових напрямків у відповідному до сезону режимі також лежить в основі ширших стратегій побудови сильної та сталої туристичної економіки. Економічні вигоди від туризму часто є привабливою пропозицією для напрямків, особливо за межами великих міських центрів та у віддалених або регіональних районах.

Диверсифікація туризму, спрямована на розподіл попиту в існуючих туристичних центрах та подолання сезонності, також може служити подвійній меті покращення туристичного досвіду в існуючих напрямках або пам'ятках, одночасно створюючи додатне для життя місце та стимулюючи регіональну та сільську економіку. Успіх туризму не повинен вимірюватися виключно кількістю відвідувачів та витратами, а радше з більш цілісної точки зору, яка враховує весь позитивний вплив, який туризм може надати напрямку. Потрібні додаткові зусилля для подальшого висвітлення позитивного впливу туризму, включаючи: інклюзивні можливості

працевлаштування та доступ до робочої сили, сприяння зручностям та можливостям для бізнесу у віддалених місцях, а також зв'язок та збереження культури та спадщини місцевого населення. Уряди та влада всіх рівнів повинні відігравати певну роль у формуванні розвитку туризму та переході до більш сталого та інклюзивного шляху зростання для досягнення кращих результатів. Це може принести більшу цінність регіону та створити більш інклюзивний сектор, де вигоди та витрати розподіляються ширше. Підвищення доступності та інклюзивності туризму є ключовою частиною розширення переваг туризму для підтримки різноманітних верств населення.

Зростає увага до можливостей, які туризм може надати групам, які можуть бути недостатньо забезпечені, включаючи жінок, молодь, іммігрантів, людей похилого віку, людей з інвалідністю та людей з інвалідністю. Наприклад, у Канаді туризм корінних народів пропонує двосторонній навчальний досвід для студентів, які діляться традиційними знаннями, історією, традиціями та культурними практиками. Завдяки цій взаємодії та навчанню корінні громади можуть об'єднатися та відстоювати свої невід'ємні права, одночасно диверсифікуючи потоки доходів для нинішнього та майбутніх поколінь. Таким чином, Програма розвитку туризму Канади резервує 15% своїх витрат (або 15% від 108 мільйонів канадських доларів протягом трьох років) на туризм корінних народів. Інтеграція корінних народів також стає все більш поширеною в розвинених країнах, включаючи Сполучені Штати, Австралію та Нову Зеландію. Сполучені Штати також уклали Угоди про стратегічне партнерство з Travel Unity та Cultural Heritage Economic Alliance, щоб поширити переваги подорожей та туризму на малозабезпечені громади по всій країні [47]. Це партнерство буде зосереджено на розширенні сектору подорожей та туризму шляхом розширення можливостей окремих осіб та громадських груп, а також допомоги малим, недостатньо представленим туристичним підприємствам у збільшенні їхнього потенціалу для масштабування на міжнародному рівні.

Спробуємо сконцентруватися на концепції безбар'єрного туризму як основі концепції інклюзивного розвитку держави. В табл. 3.2 наведено TOWS-аналіз. TOWS-аналіз – це варіант класичного бізнес-інструменту – SWOT-аналізу, створеного Хайнцем Вайріхом. Основна відмінність TOWS аналізу, насамперед, фокусується на зовнішніх факторах. Ідея полягає в тому, що проводиться аналіз зовнішніх сил та середовища, а потім розгляємо їх у взаємозв'язку з внутрішніми можливостями, загалом – це розширений SWOT.

В Глобальному звіті про інклюзивні туристичні напрямки: моделі та історії успіху, представлено модель інклюзивного туризму, яка стосується здатності туризму інтегрувати групи населення, що перебувають у неблагополучному становищі, щоб вони могли брати участь у туристичній діяльності та отримувати від неї вигоду. В звіті показано, як туризм може функціонувати як засіб сталого розвитку та скорочення бідності та нерівності в контексті Порядку денного на період до 2030 року та 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) [47]. У звіті підкреслюється необхідність стимулювання обговорення та вивчення нових підходів до інклюзивного туризму з метою забезпечення довгострокової стійкості в цьому секторі.

Таблиця 3.2

TOWS-аналіз становлення інклюзивного туризму

	Можливості	Загрози
	1. Робочі місця для осіб з інвалідністю. 2. Підготовка спеціалістів для роботи з особами з інвалідністю. 3. Створення спеціальних інклюзивних програм. 4. Розробка інклюзивних туристичних маршрутів.	1. Скасування державної підтримки 2. Дестабілізація економіки країни. 3. Корупційні схеми. 4. Вилучення іноземних інвестицій. 5. Нестабільна політична ситуація в країні.

<p>Сильні сторони</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Підтримка проектів і програм безбар'єрного середовища міжнародними фондами. 2. Соціалізація осіб з інвалідністю. 3. Ініціативність суспільства відносно безбар'єрності. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Залучення малих та середніх тур. підприємств до спільної діяльності. 2. Участь у виставках. 3. Волонтерська діяльність. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зміни у законодавстві. 2. Залучення нових інвесторів.
<p>Слабкі сторони</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Залежність від фінансування (держави, спонсорів). 2. Створення спец. інфраструктури. 3. Відсутність інформаційної бази. 4. Недостатня кількість спец. транспортних засобів. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Продумана інвестиційна політика. 2. Залучення незалежних експертів із зовнішнього середовища для аудиту тур. підприємств. 3. Максимальне впровадження передових технологій. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Інформаційна політика. 2. Моніторинг впливу на безбар'єрне середовище. 3. Відстеження «вузьких місць» в інклюзивному туризмі.

Джерело: адаптоване автором [41-43, 46].

Модель інклюзивних туристичних напрямків, представлена в цьому Глобальному звіті, є формулою для практичних та реалістичних державних дій, які можна застосовувати до різних типів напрямків. Це шлях до інклюзії, який є адаптивним, модульним та масштабованим, а також сприяє трансформації туристичних моделей у соціально та економічно інклюзивні моделі.

На рис. 3.2 наведемо складові концепції інклюзивного туризму як імплементації концепцій інклюзивного розвитку держави.

Рисунок 3.2 – Концепція інклюзивного туризму як імплементації концепцій інклюзивного розвитку держави

Джерело: складено автором на основі [48]

3.3. Удосконалення інклюзивного туризму через розвиток транспортних систем

Інклюзивний туризм виходить за рамки простого обслуговування людей з фізичними вадами. Він охоплює широкий спектр потреб, включаючи людей з сенсорними порушеннями, когнітивними порушеннями та навіть невидимими вадами. Застосовуючи інклюзивні практики, туристичні підприємства можуть створити середовище, яке є гостинним та сприятливим для мандрівників усіх верств суспільства. Інклюзивний туризм передбачає забезпечення доступних варіантів транспорту. Передбачаючи розвиток транспортної системи без перешкод для людей з обмеженими можливостями, туристичні компанії

можуть допомогти людям з інвалідністю легко досліджувати та відвідувати різні місця.

Ціль 11 сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй закликає держави-члени забезпечити безпечний, доступний та недорогий транспорт для всіх, особливо для тих, хто опинився у вразливому становищі. І все ж, хоча по всьому світу було розпочато різноманітні ініціативи, спрямовані на те, щоб зробити громадські поїздки безпечнішими та доступнішими для всіх, огляд досліджень Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних установ, а також наш власний аналіз, свідчить про те, що ще багато чого потрібно зробити на трьох основних етапах подорожі: планування та бронювання, досвід перед відправленням у зонах посадки та сама подорож.

Безбар'єрність транспортної системи – це підхід, за якого транспортні послуги фізично, інформаційно та фінансово доступні для всіх категорій населення. Це включає не лише наявність інфраструктури, що дозволяє людям з інвалідністю користуватися транспортом, але й організацію послуг, розклади руху, інформаційні системи та комунікації. Зокрема, мобільність має бути забезпечена на всіх етапах руху: «від дверей до дверей» [49].

В контексті туризму транспорт виступає як базова умова доступу до туристичних ресурсів. Якщо транспорт недоступний, то доступ навіть до найкраще обладнаного готелю чи музею стає неможливим. Згідно з принципом «ланцюга доступності», кожен елемент подорожі – від дому до місця призначення, включаючи пересадки, зупинки, навігацію – має бути без бар'єрним. Всі етапи туристичної подорожі – від планування до повернення – передбачають взаємодію з транспортними системами. Роль транспорту в інклюзивному туризмі є критично важливою з таких причин:

- фізична доступність: транспорт з'єднує дім людини з туристичними ресурсами. Якщо на шляху є перешкоди – високі сходи на вокзалі, відсутність пандусів у поїзді або недоступні туалети – подорож стає неможливою або небезпечною;

- впевненість та комфорт туриста: високоякісний, передбачуваний, інклюзивний транспорт дозволяє туристам з інвалідністю планувати власні подорожі, не покладаючись на сторонню допомогу;

- створення враження інклюзивності країни: туристи цінують не лише визначні пам'ятки, а й загальну зручність подорожей. Якщо людині з інвалідністю доводиться постійно звертатися за допомогою або стикатися з неприємними ситуаціями, це зменшує ймовірність повторного візиту;

- забезпечення «останньої милі» - туристичні об'єкти часто розташовані поза основними транспортними шляхами. Забезпечення доступу до цих місць за допомогою спеціального транспорту (наприклад, адаптованих автобусів або автономних шатлів) є ключовим елементом інклюзивного туризму;

- зв'язок з іншими компонентами туризму – інклюзивність у транспорті тісно пов'язана з іншими секторами: готельним бізнесом, культурною інфраструктурою, гастрономією. Якщо транспортна система працює не для всіх, це обмежує доступ до всього туристичного продукту.

Протягом останнього десятиліття міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй, доклали спільних зусиль для вивчення інклюзивності в системах міського транспорту як засобу гарантування справедливих можливостей для всіх пасажирів. Висновки, отримані в результаті цих зусиль, можна розділити на дві широкі теми. По-перше, низка досліджень, зокрема дослідження Комісії ООН з питань безпечних для жінок міст та безпечних громадських просторів для жінок та дівчат, надає аналіз ключових питань безпеки та комунікації, які необхідно вирішити операторам громадського транспорту. До них належать зменшення насильства та домагань у громадському транспорті, забезпечення безпечніших нічних поїздок на роботу та забезпечення чіткого, ефективного та цілодобового зв'язку між операторами та пасажирями.

По-друге, окремий потік досліджень вивчає основні бар'єри, що обмежують доступ жінок, людей з інвалідністю до громадського транспорту,

та мандрівники з низьким рівнем доходу, серед інших. Критичними перешкодами є, серед іншого, погано організований транспорт, високі ціни на квитки, неадекватні правила безпеки та розклади, які не враховують моделі подорожей пасажирів з особливими потребами. Усвідомивши ці проблеми та обмеження, багато постачальників систем громадського транспорту та містобудівників започаткували ініціативи щодо їх вирішення, проте з обмеженим ефектом. Такі кампанії та програми зазвичай запроваджуються ситуативно, а не інтегруються в загальну систему громадського транспорту [49].

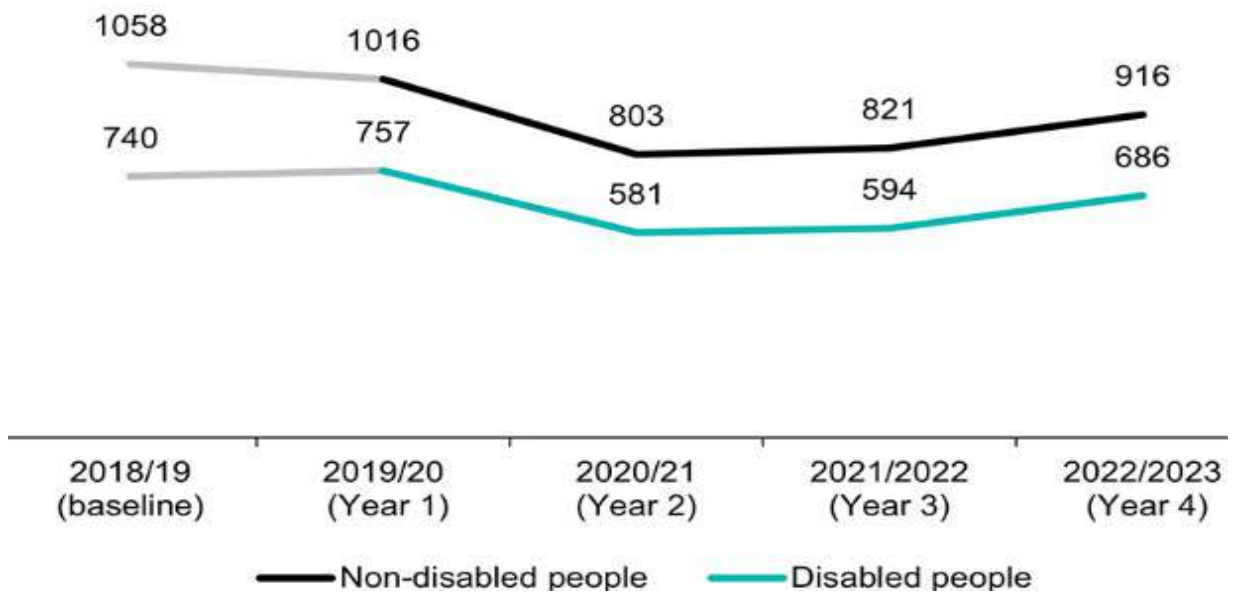
Проект ЄС «Міста для людей» використовував орієнтований на людей підхід для покращення мобільності та підвищення міської стійкості для міських та приміських районів п'яти міст ЄС. Проект DIAMOND (<https://diamond-project.eu/>) – врахування гендерно-специфічних потреб в сучасних та майбутніх транспортних системах, надає рекомендації та інструменти на основі даних для більш справедливих та сталих послуг мобільності. Програмою DIGNITY (<https://www.dignity-project.eu/>) запропоновано новий підхід до міського транспорту, заснований на концепції цифрової інклюзивної транспортної системи, яка відповідає потребам усіх користувачів. Проект HANDSHAKE (<https://handshakecycling.eu/>) об'єднав експертів та місцеві органи влади для впровадження понад 60 рішень для підвищення ефективності 13 найкращих велосипедних міст Європи. Проект INDIMO (<https://www.indimoproject.eu/>) розробив набір інструментів цифрової мобільності, який допоможе розробляти та оцінювати інклюзивні транспортні рішення. METAMORPHOSIS (<https://www.metamorphosis-project.eu/>) мав на меті трансформувати райони з акцентом на дітей, співпрацюючи з містами-партнерами для впровадження заходів, що сприяють справедливому використанню міських громадських просторів та вулиць. У рамках проекту REBALANCE (<https://rebalancemobility.eu/>) законодавці, представники галузі та пересічні громадяни об'єдналися, щоб дослідити чотири моделі культури мобільності – силу, справедливість, зв'язок та швидкість – щоб уважно

розглянути потреби та цінності нашого сучасного суспільства. TInnGO (<https://www.tinngo.eu/>) розробив гендерно-чутливі та різноманітні розумні мобільності та рішення для сталого європейського транспорту. Програма TRIPS (<https://trips-project.eu/>) вирішила проблему соціальної ізоляції, з якою стикаються люди з інвалідністю та люди похилого віку, залучивши їх до розробки майбутніх транспортних рішень у семи європейських пілотних містах.

В багатьох країнах ЄС питання доступності транспорту розглядається не лише як соціальна відповідальність, а й як частина економічної стратегії. За даними Європейської комісії, понад 90 мільйонів європейців мають обмежену мобільність, що створює величезний потенціал для інклюзивного туризму. Європейський проект «Доступний транспорт у туризмі» (ATT). ЄС фінансує програми навчання транспортного персоналу взаємодії з людьми з інвалідністю, а також розробку повністю доступних маршрутів у туристичних регіонах Італії, Греції та Словенії.

Велика Британія також стала одним із найуспішніших прикладів впровадження інклюзивного туризму. Автобуси та поїзди адаптовані для людей з інвалідністю, музеї мають спеціальні екскурсії та навіть окремий спеціальний туроператор «Туризм для всіх». Серед своїх заходів Англія створила групу з інклюзивного туризму England's Inclusive Tourism Action Group (EITAG)). Дослідження свідчать [50], що транспортні підприємства втрачають 42 мільйони фунтів стерлінгів на місяць, ігноруючи потреби людей з інвалідністю, більше ніж кожен п'ятий споживач має інвалідність, і 75% з них вирішили не користуватися послугами британського бізнесу через погану доступність. Уряд Британії зобов'язався зробити транспорт повністю доступним для всіх пасажирів до 2030 року в рамках Стратегії інклюзивного транспорту: «Доступність має вирішальне значення для забезпечення рівного доступу до життєвих можливостей у наших транспортних мережах, підтримки соціальної мобільності та забезпечення справедливого економічного зростання (як у регіональному, так і в демографічному плані)».

Національний центр соціальних досліджень (NatCen) розробив та оцінку ITS (інклюзивної транспортної системи). Ця оціночна система стала частиною загальної оцінки та відстежувала зміни показників, пов'язаних із подорожами людей з інвалідністю, між 2019 і 2023 роками.

Джерело: [51]

В перший рік впровадження оціночної системи (2019-2020) загалом люди з інвалідністю здійснили 75% поїздок від здійснених людьми без інвалідності. Цей показник знизився до 72% у 2020 році і залишався на рівні 72%. В 2021-2023 роках повернувся до 75%. За віковими групами: розрив між людьми з інвалідністю та людьми без інвалідності віком від 16 до 59 років зменшився, тоді як для тих, кому 60 років і старше, він збільшився. Люди з інвалідністю віком від 16 до 59 років здійснили 83% поїздок від кількості поїздок, здійснених людьми без інвалідності, у перший рік дії оціночної системи, а в останній рік дії оціночної системи цей показник зріс до 86%. Для осіб віком 60 років і старше цей показник починався з 69% і знизився до 65%. На рисунку 3.3. середня кількість поїздок, що щорічно здійснюються людьми з інвалідністю та людьми без інвалідності, у період з 2018 по 2023 рік [51].

Згідно з дослідженням, проведеним RiDC для цього звіту, 455 респондентів подорожували поїздом протягом останніх шести місяців, і 93% зіткнулися з труднощами. Три найважчі або складні аспекти подорожей поїздом: сідання на поїзд та висадка з нього (60,4%), дістатися до станції та назад (43,5%) та навігація по залізничній станції (39,9%). Здається, що для користувачів інвалідних візків також важко знайти доступне місце. Інші відповіді також включають проблеми із замовленою допомогою та неналежною роботою туалетів. 2023 [52].

Майже третина дорослого населення Великої Британії не має доступу до особистого автомобіля та залежить від громадського транспорту. Ця відсутність доступу до автомобіля частіше зустрічається серед молодих людей, представників етнічних меншин, людей з обмеженими можливостями пересування, безробітних та людей з низьким рівнем доходу. «Баченням транспорту Великої Британії 2050» Innovate UK, метою якого є забезпечення того, щоб «мандрівник 2050 року мав доступ до підключеної, економічно ефективної, доступної та надійної транспортної системи. Транспорт буде доступним для людей різного віку, місця розташування та здібностей».

Німеччина – Deutsche Bahn (DB). Наприклад, головною темою обговорення громадського транспорту в Німеччині є, перш за все, транспортне обладнання для вільного доступу всіх можливих пасажирів, включаючи людей з обмеженою мобільністю та людей з вадами зору. Наприклад, у Гамбурзі кілька років тому було розпочато роботу над тим, щоб до 2020 року зробити весь транспорт та автобусні станції доступними для людей з інвалідністю. Німецька залізниця пропонує інклюзивні послуги вже на етапі онлайн-бронювання. Пасажири можуть вказати, що їм потрібна допомога, і замовити її безкоштовно як на станції, так і під час подорожі. Станції обладнані ліфтами, тактильними смугами, табличками шрифтом Брайля. У вагонах є спеціальні зони для інвалідних візків, туалети з кнопками SOS та автоматичні двері [53].

Іспанія – RENFE та туристичні автобуси. Іспанська залізнична компанія RENFE має програму під назвою Atendo, яка надає безкоштовну допомогу

пасажиром з інвалідністю на станціях та в поїздах. У Барселоні та Мадриді всі туристичні автобуси *Pop-on Pop-off* обладнані пандусами, аудіогідами та місцями для інвалідних візків.

Швеція – *Stockholm Transport (SL)*. Громадський транспорт Стокгольма є одним з найбільш інклюзивних у Європі. Усі метро, автобуси та пороми обладнані для людей з обмеженою мобільністю. Додаток *SL* також включає функції для незрячих та людей з когнітивними порушеннями, включаючи голосову навігацію та простий режим значків.

США – транспорт у національних парках. У США діє кілька програм для забезпечення інклюзивного доступу до національних парків. В Національному парку Йосеміті є спеціальні автобуси з підйомниками, а також доступні кемпінги та оглядові зони. У всіх основних туристичних зонах є пандуси, тактильні карти та знаки шрифтом Брайля. Місто Нью-Йорк активно впроваджує програму «Доступний Нью-Йорк», яка включає доступні таксі, метро зі станціями, обладнаними ліфтами та пандусами, а також екскурсії для людей з вадами слуху та зору. Більшість великих музеїв та туристичних автобусів адаптовані до потреб людей з інвалідністю.

В Парижі було протестовано автономні міні-шатли, які курсують туристичними маршрутами. Вони оснащені сенсорними екранами, голосовими підказками, адаптованими сидіннями та можуть бути викликані через додаток.

«Автобус інклюзивного туризму» в Японії – в місті Кіото працює спеціальний автобус для людей з інвалідністю, який курсує історичним маршрутом та має місця для інвалідних візків, багатомовні аудіогіди та перекладача жестової мови.

Україна лише нещодавно почала систематично впроваджувати інклюзивні рішення в транспортному секторі, зокрема в туризмі. Хоча є позитивні зрушення, загальна ситуація все ще залишається нерівномірною. В Києві та Дніпрі деякі маршрути обслуговуються низькопідлоговими автобусами та троллейбусами. В метро почали встановлювати ліфти

(наприклад, на станції Лук'янівська), але поки що лише кілька станцій справді доступні. Львів придбав нові трамваї зі зниженими входами, але історична інфраструктура залишається складною для людей з обмеженою мобільністю. В 2021–2023 роках укрзалізниця почала оновлювати свої вагони, включаючи спеціальні купе для людей на інвалідних візках, але таких вагонів поки що мало. Заявки на допомогу з посадкою подаються через гарячу лінію, але система часто працює нестабільно. В 2022 році в рамках проекту «Доступна Україна» було проведено аудит туристичних маршрутів у Чернігові, Кам'янці-Подільському та Ужгороді. Було виявлено значні бар'єри для об'єктів спадщини, а також недостатню інтеграцію транспорту в загальну систему доступного туризму.

Роль транспорту в інклюзивному туризмі є системною та багатогранною. Реальні приклади з Європи, США та частково України показують, що забезпечення повного доступу до туристичних послуг без безбар'єрного транспорту неможливе [54]. Транспорт має не лише відповідати технічним стандартам доступності, але й бути частиною цілісного підходу – від проектування до обслуговування. В сучасному світі розвиток інклюзивного транспорту – це не просто соціальна політика, а конкурентна перевага для туристичної галузі кожної країни.

ВИСНОВКИ

В сучасних умовах організація інклюзивного туризму сприяє зростанню ринку туристичних послуг, з'являється кілька мільйонів нових споживачів, які шукають можливості для задоволення власних потреб, що якісно відображається на соціально-економічному впливі індустрії туризму та гостинності. Сфера туризму та курортів стає однією з ключових галузей, що впливають на загальний стан та тенденції світової економіки. Основний принцип організації туризму для людей з інклюзією: люди з інвалідністю повинні продовжувати, жити у своєму середовищі та вести, з необхідною підтримкою, нормальний спосіб життя; вони повинні брати участь у прийнятті рішень на всіх рівнях, що стосуються як загальних справ, так і всіх питань, що мають для них особливе значення; вони повинні активно брати участь у загальному соціально-економічному розвитку суспільства, а їхні потреби повинні враховуватися в національних планах розвитку.

Негативні фактори організації туризму для людей з інклюзією: відсутність спеціалізованих туристичних бюро; відсутність пропозицій, що відповідають потребам людей з інвалідністю; недостатня кількість баз, адаптованих до потреб таких туристів; брак віри серед постачальників послуг у можливість формування попиту; відсутність належної підтримки з боку держави та соціальних фондів. Відсутність пропозицій породжує зворотну реакцію – відсутність інтересу з боку людей з інвалідністю.

Коли йдеться про досягнення інклюзивного туризму, готельна індустрія в усьому світі має недоліки. Є країни, де законодавство вимагає забезпечення адаптованого житла для людей з інвалідністю, однак воно зосереджується переважно на фізичних та мобільних вадах, але часто залишає осторонь інші види когнітивних чи сенсорних порушень, що унеможлиблює самостійне подорожування та проживання людей. Державний сектор повинен і надалі сприяти меті якісного туризму, з якого ніхто не буде виключений.

Протягом останнього десятиліття інклюзивний туризм став одним із ключових напрямків глобальної туристичної політики. Підтвердженням цього є активна діяльність міжнародних організацій, таких як Організація об'єднаних націй, Всесвітня туристична організація та Всесвітня організація охорони здоров'я, які пропагують концепцію доступності та інклюзивності в туризмі.

Однією з найважливіших умов розвитку інклюзивного туризму є сталий розвиток туризму. Напрямки ефективної інклюзивної організації туризму в процесі співпраці між різними учасниками туристичного сектору дозволяють людям з особливими потребами отримати мобільні, зорові, слухові та когнітивні компоненти доступності, діяти самостійно, на рівних умовах з почуттям власної гідності в туризмі. Відповідно, доступність має бути забезпечена через усі ланки системи надання туристичних послуг, зв'язок між туристичними об'єктами, послугами та розвагами має бути перевіреном та скоординованим. Система надання туристичних послуг повинна включати: систему управління туризмом; туристичну інформацію та рекламу. Система управління туризмом повинна зосередити свою діяльність на впровадженні принципів доступності туризму. Органи управління туризмом та туристичні адміністрації повинні розробити стратегію розвитку доступного туризму, яка визначає деякі принципи та причини важливості доступу до туризму. Це дозволяє оцінити існуючі послуги та визначити ті, де потрібні скорочення.

Загалом можна стверджувати, що інклюзивний туризм неможливий без інклюзивного транспорту. Розвиток транспортних систем на основі принципів універсального дизайну є стратегічною передумовою для залучення нових категорій туристів, підвищення соціальної справедливості та міжнародного іміджу країни як дружньої до всіх мандрівників

Інклюзивний туризм відіграє важливу роль у реабілітації та покращенні здоров'я людей з обмеженими фізичними можливостями, участь у туристичних поїздках має дуже позитивний вплив на самопочуття та психічний стан людей, що є важливим елементом соціальної згуртованості та

здоров'я нації. Фізична активність є фактором, який впливає на розвиток усіх сфер людської діяльності, в результаті чого досягаються терапевтичні та профілактичні цілі реабілітації. Жоден реабілітаційний заклад не може забезпечити такої ефективності. Незважаючи на бар'єри та перешкоди, люди з обмеженим здоров'ям мають нагальну потребу подорожувати, активно проводити свій вільний час та зливатися з навколишнім середовищем. Саме тому основні аспекти розвитку інклюзивного туризму в Україні потребують постійних досліджень та розробок з урахуванням досвіду провідних країн світу.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Інклюзивний туризм : навч.-метод. посіб. / І. Г. Резніченко ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2023. 204 с.
2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження КМУ від 14 квітня 2021 р. № 366-р.
3. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII
4. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і факультативного протоколу до неї. 16 грудня 2009 року : Закон України від 16 грудня 2009 року N 1767-VI
5. Інклюзивний туризм : навч.-метод. посіб. / І. Г. Резніченко ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2023. 204 с.
6. Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти» / За заг. ред. Ю. Д. Бойчука. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 95-98.
7. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні та Європі. Безугла Л. С., Куваєва Т. В., Герасименко Т. В. Економіка та суспільство. Випуск № 43. URL : 2022. <file:///C:/Users/Win7Pro/Desktop/1698-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1630-1-10-20221017%20.pdf>
8. Труніна І. М., Сосновська Ю. Р. Стан міжнародного туризму для осіб з інвалідністю в Україні. Modern Economics. 2019. № 15 (2019). С. 191–195. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V15\(2019\)-27](https://doi.org/10.31521/modecon.V15(2019)-27).

9. Яріко М. О. Філософія інклюзивного туризму. Культура України. 2017. № 58. С. 119-128.
10. Інклюзивний туризм для осіб з інвалідністю. Офіційний вебпортал Фонду соціального захисту людей з інвалідністю. URL: <https://www.ispf.gov.ua/news/inklyuzivniy-turizm-dlya-osib-z-invalidnistyu> (дата звернення: 03.10.2022).
11. Європейські мережі доступного туризму ENAT. URL: https://www.accessibletourism.org/?i=enat.en.mission_statement (дата звернення: 04.10.2022).
12. Welcome to Another Side of Britain. URL: <https://www.visitbritain.com/gb/en/plan-your-trip> (дата звернення: 05.10.2022).
13. Turisme de Barcelona. URL: <https://www.barcelona-access.com> (дата звернення: 05.10.2022).
14. Туризм для всіх — це не лише пандуси. Як зробити туристичне місце доступним. URL: <https://nakypilo.ua/novyny/turyzm-dlia-vsikh-tse-ne-lyshe-pandusy-yak-zrobyty-turystychne-mistse-dostupnym/>
15. Сазонець О.М., Сазонець І.Л., Котляров А.С. Виявлення потенціалу регіонів України у розвитку лікувально-оздоровчого туризму на основі кластерного аналізу. Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки. 2025. № 2. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.2.36>
16. Довідник безбар'єрності. URL: <https://bf.in.ua/>
17. Конституція України (стаття 24). Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>.
18. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України № 875-ХІІ. 21.03.1991. Редакція: 28.12.2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

19. Про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів). Конвенція від 13.12.2006 №995_g71. 20.11.1989, редакція 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
20. Про затвердження плану заходів щодо створення безбар'єрного середовища життєдіяльності для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна»: Постанова Кабінету Міністрів України 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2009-%D0%BF#Text>.
21. Про затвердження нормативів доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення площ, виділених дільничним виборчим комісіям звичайних виборчих дільниць для організації їхньої роботи та проведення голосування: Постанова Кабінету Міністрів України № 962 від 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-2020-%D0%BF#Text>.
22. Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні: Указ Президента України №533/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809>
23. Про прийняття Національної стратегії створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України 294 2021р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2025-%D1%80#Text>
24. Про затвердження складу Міжвідомчої робочої групи з питань розроблення проекту Національної стратегії створення безбар'єрного простору в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів. № 134-р від 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/134-2021-%D1%80#Text>
25. Державні будівельні норми ДБН В.2.2-40:2018 «Будівлі та споруди. Включення будівель та споруд. Основні положення». URL: <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/03/DBN-V2240-2018.pdf> 27
26. «Безбар'єрна грамотність» на порталі «Дія. Цифрова освіта». URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/barrier-free-literacy>.
27. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>

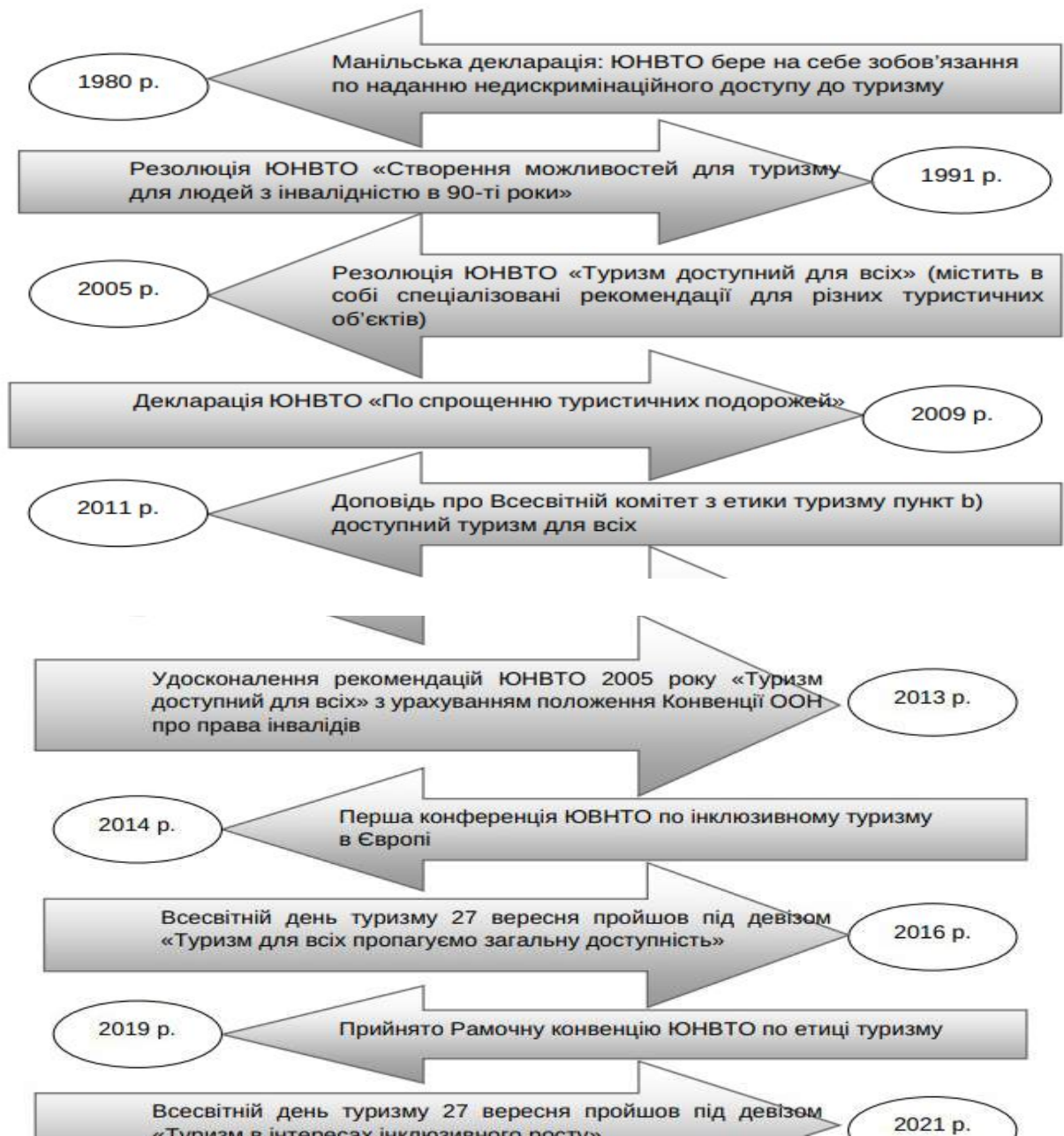
28. Презентація всеукраїнського дослідження 2021. Результати опитування щодо частоти відвідування закладів культури та культурних подій людей з обмеженими можливостями. URL: <https://ffr.org.ua/prezentatsiya-vseukrayinskogo-doslidzhennya/>.
29. Проект «Інклюзивні подорожі Україною». URL: <https://travels.in.ua>.
30. Культура для всіх. Міністерство соціальної політики України. 2024. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/kultura-dlya-vsih-v-ukrinformi-prezentuvaly-rezultaty-opytuvannya-pro-dostupnist-kulturnyh-poslug-dlya-lyudej-z-invalidnistyu>
31. Портал «ЛІУН Місто». URL: <https://lun.ua/misto/barrier-free>.
32. Львівська асоціація розвитку туризму. URL: <https://lart.lviv.ua/>
33. Музей історії Дніпра. URL: <https://midnipro.museum/>
34. Plataforma Representativa Estatal de Personas con Discapacidad Física
URL: <https://www.impulsaigualdad.org/>
35. Бугіль С. Я. Розвиток інклюзивного туризму в Україні як засобу соціальної реабілітації людей. Transformation of Ukraine's economy: formation of an inclusive economy system and functionality of financial inclusion. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 79–99. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-321-7-4> .
36. Безугла Л., Куваєва Т., Герасименко Т. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні та Європі. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3>
37. OECD (2024-12-18), «Creating economic prosperity through inclusive and sustainable tourism: G7/OECD policy priorities paper», OECD Tourism Papers, 2024/01, OECD Publishing, Paris. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/f0a49ca9-en>, <https://www.oecd.org/en/data/indicators/aging>
38. Denise Scrafton. Inclusive Tourism. URL: <https://skal.org/blog/corporate-news-8/post/inclusive-tourism-984>.

39. Martin-Fuentes E., Mostafa-Shaalan S., Mellinas J. P. (2021). Accessibility in Inclusive Tourism? Hotels Distributed through Online Channels. *Societies*, 11(2). 34. URL: <https://doi.org/10.3390/soc11020034>
40. URL: [hotelbeds.com](https://www.hotelbeds.com)
41. Журило М., Антонов С., Ткачек В. Формування інклюзивного туристичного середовища в Україні. *Український журнал прикладної економіки та технологій*. 2024. Том 9. № 4. С. 288-291. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-4-43>.
42. Сазонець О. М. Фінансування безбар'єрності: вітчизняна практика та іноземний досвід. Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки. 2025. № 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.5.20>
43. Сазонець І. Л. Курортна справа: навч. посіб. / І. Л. Сазонець, О. М. Вівсяник, О. В. Баб'як, А. І. Бурачик. Рівне: «Волинські береги», 2024. 300 с.
44. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua/>
45. Bielousova N. Socio-economic aspects of the development of inclusive tourism in the regions of Ukraine. *Economic development strategies: micro, macro and mesoeconomic levels*. 2021. DOI: [10.30525/978-9934-26-191-6](https://doi.org/10.30525/978-9934-26-191-6)
46. Барна М. Ю., Тучковська І. І. Безбар'єрне середовище для осіб з інвалідністю в туризмі. *Herald of Lviv University of Trade and Economics. Economic Sciences*, 2020. No 61. URL: [716-Текст статті-789-1-10-20210317.pdf](https://www.lviv-uap.edu.ua/ua/716-Текст_статті-789-1-10-20210317.pdf)
47. Global Report on Inclusive Tourism Destinations: Model and success stories. URL: <https://www.unwto.org/>.
48. Top 10 Inclusive Tourism Ventures to Explore in Your Next Vacation. 2025. URL: <https://fastercapital.com/content/Top-10-Inclusive-Tourism-Ventures-to-Explore-in-Your-Next-Vacation.html>.

49. Inclusive Mobility: Building sustainable transportation systems accessible to all. URL: <https://cordis.europa.eu/article/id/445570-inclusive-mobility-building-sustainable-transportation-systems-accessible-to-all>
50. Accessible and Inclusive Transport Innovation in UK transport to enable access and inclusion, successes and opportunities March 2023. URL: https://iuk-business-connect.org.uk/wp-content/uploads/2023/03/InnovateUK_Accessible-and-Inclusive-Transport-Report_Screen_9-3-23.pdf
51. Report of the National Transport Systems of Great Britain. URL: <https://www.gov.uk>
52. Accessible and Inclusive Transport Innovation in UK transport to enable access and inclusion, successes and opportunities. 2023 p. URL: https://iuk-business-connect.org.uk/wp-content/uploads/2023/03/InnovateUK_Accessible-and-Inclusive-Transport-Report_Screen_9-3-23.pdf
53. Access to Transport and Life Opportunities. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/341/9419/19649-1?inline=1>
54. Слатвінська Л. А. Перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1684> (дата звернення: 10.06.2025). DOI: [10.32702/2307-2156-2020.5.59](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.5.59)

ДОДАТКИ

Додаток А

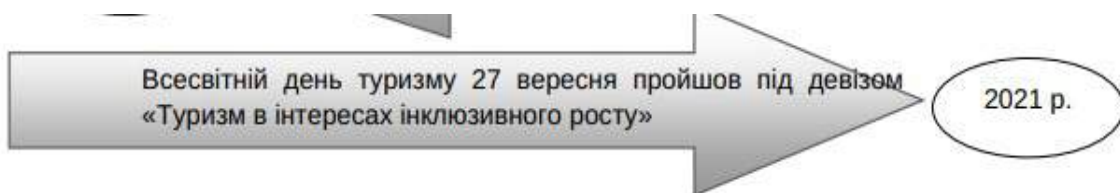
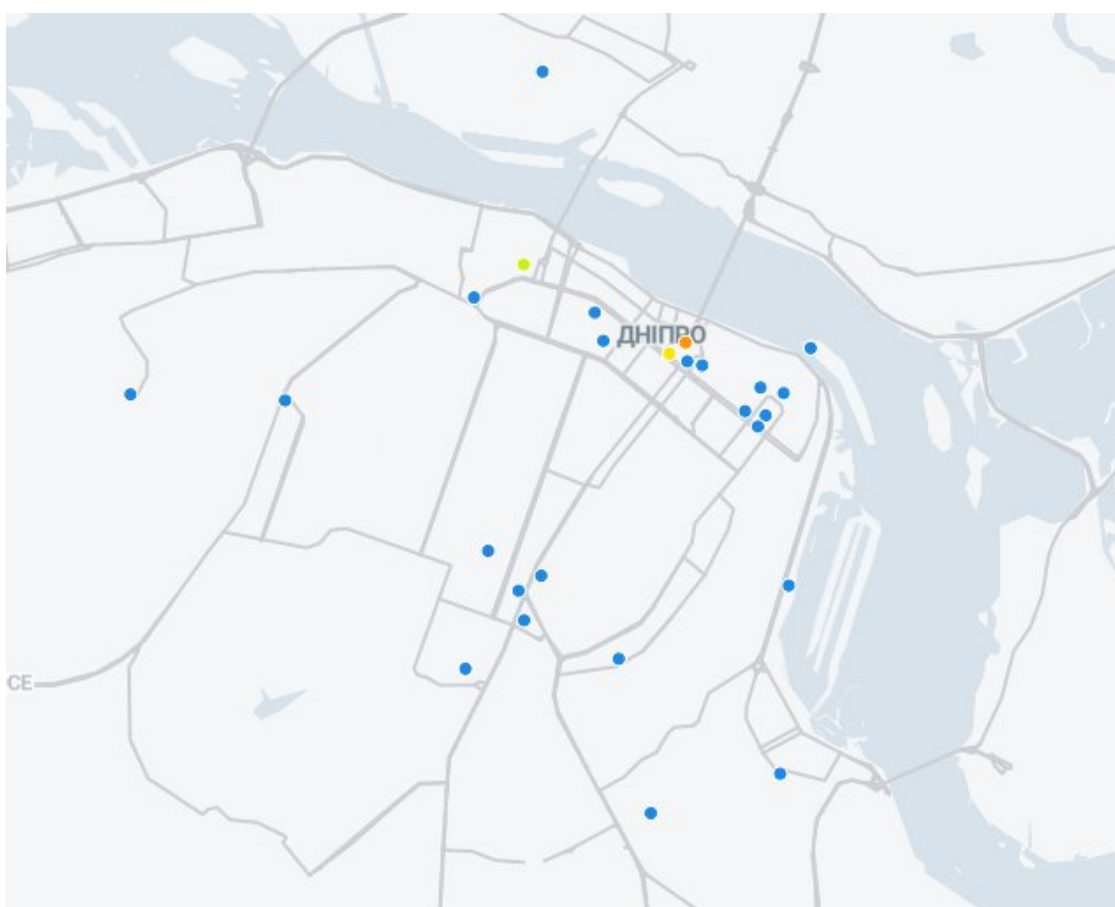

Рисунок 1А. Систематизація документальних підтверджень організації доступного туризму для людей з обмеженими можливостями здоров'я
Джерело: [36].

Додаток Б

Тротуар

- ✓ Тротуар рівний, без вибоїн
- ✓ Тротуар має тверде, несипуче, безфаскове покриття
- ✓ У транзитній, пішохідній зоні тротуару немає перепон - на кшталт, рекламних конструкцій, огорож тощо
- ✓ Поверхня сходів на маршруті не слизька, сходинки рівні, без вибоїн, однакового розміру
- ✓ Пандус

Рисунок 1Б. Карта м. Дніпро «Рух без бар'єрів», приклад подачі інформації про локацію

Джерело: [31]

Додаток В

Рисунок 1В. Приклади реалізації інклюзивного туризму